

**2 AYLIK
DERGİ**

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 5 CİLT : 5 SAYI : 27 MART - NİSAN 2022

YIL 2011 MAYIS

Türk Dili Dergisi'nin yazarlarından, okurlarından bir grup yeniden Anıtkabir'de Yılmaz Karacalı, Ömer Demircan, Sencer Karacalıoğlu, Ahmet Oker, Gönül Demircan, Gültaç Abuşoğlu, Ahmet Miskioğlu, Yılmaz Ersöz, Türkân Miskioğlu, Mustafa Öneş, Erol Erdoğan, Ayşe Erdoğan, Melahat Babalık, Nevra Bucak, Tülay Ferah, Okan Baba, Duygu Tuna, Üstün Tuna, Mukadder Özgeç. Fotoğrafi çeken: Şükran Sabanuç

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ Yıl: 5, Cilt : 5, Sayı: 27 MART — NİSAN 2022

Sencer Karacalıoğlu	CHP üzerine Notlar	01-02
Prof. Dr. Ömer Demircan	Türkçe’de iletinin özü,gözü yüklemidir	03-07
Doç.Dr.Okan Baba	Fecri- Atı	08-10
Prof Dr. Süreyya Ülker	Urganlı (Finüküler)	11-21
Nuray Gök Aksamaz	Değişen İklim ve Kültürel İrade	22-27
Yılmaz Çongar	Cenap Şahabettin	28-38
Prof.Dr.Yıldız Tümerdem	Sağlıklı ve Uzun yaşam için Zeytinyağı	39
	Mucizesine hekimce yaklaşım	
Hasan Akarsu	N.Abadan Unat “Yüzyıllık Umut”	40
Hikmet Kurter	Emeksiz Kazanç	41-44
Ecem Nur Toplar	Bağ	45-48
Gülşen Şenderin	Genabla/Gelin abla	49-55

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

CHP VE GÜNCEL POLİTİKA NOTLARI

CHP nin altıok'uyla ilgili 1931 ve 1935 Kurultayında alınan kararlara önceki sayılarda yer vermiştim. Bu kez güncel bir tartışma nedeniyle "27-30 Kasım 1976' da toplanan CHP Yirmiüçüncü Kurultayınca 29 Kasım 1976'da Kabul edilen" Cumhuriyet Halk Partisi Programının İlkeler Ana başlıklı bölümünde altıok tek tek sayılmış ve açıklanmıştır. Ben bu yazımda öncelikle son dönemlerde tu kaka sayılan milliyetçilik ilkesine yer verdikten sonra konuyla ilgili düşüncelerimi paylaşmak istiyorum.

1976 yılında 23.kurultayca kabul edilen CHP Programında Cumhuriyet Halk Partisi MİLLİYETÇİDİR denildikten sonra açıklamasına geçilmiştir:

" Türk Ulusunun birliğini bağımsızlığını egemenliğini güvenliğini ve dünyadaki saygınlığını, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, karadaki denizlerdeki göklerdeki tüm siyasal ve ekonomik haklarını korumakla ödevlidir.

Türk Ulusunun her alanda güçlenmesi ve yüceltilmesi ve yücelmesi, ulusal bağımsızlığın ve egemenliğin sağlam ekonomik temellere dayanması için çalışır.

Türk Ulusunun mutluluğunu gönencini esenliğini gözetirken tüm insanlığın da mutluluğuna gönencine esenliğine katkıda bulunmağa özen gösterir.

Her ulusun bağımsızlığına saygılıdır.

Her yerde ve her türlü sömürüye ve sömürgeciliğe karşıdır.

Yurtta ve cihanda barışı kollar.

Demokrasinin gereği olan düşünce ayrılıkları içinde ulusal birliği tüm yurttaşların bilincinde ve duygusunda güçlendirmeyi demokratik milliyetçiliğin gereği sayar.

Türk Ulusunun üyeleri arasında sosyal özelliklerine göre ayrılık gözetmez. Sosyal özelliklerin ulusal birliği veya ülke ve devlet bütünlüğünü sarsıcı etkenlere dönüştürülmesi yönündeki eğilimlere karşı çıkar.

Yurdumuzun kültür kalıtıyla bütünleşen Türk kültürünün gelişmesine ve kendi özelliğini koruyarak tüm insanlık kültürüyle sürekli alış-veriş içinde olmasına katkıda bulunur.

Türk dilinin öz kaynağından güç alarak gelişmesi, her alanda ve her bilim dalında yeterli duruma gelmesi ve dünyada yaygınlaşması için çaba gösterir.

Başka ülkelerde yaşayan Türk topluluklarına eşit davranılmasını, ana dillerini ve kültürlerini yaşatıp geliştirme olanağı sağlanmasını o ülkelerle dostluğun temel koşullarından sayar. O Türk topluluklarının bu gereğe uyulan ülkelerle Türkiye arasında sürekli ve canlı dostluk ve işbirliği etkeni olabilmelerine katkıda bulunmayı ödev bilir.”

“Türk” yerine “Türkiyeli”

Son zamanlarda yeniden “Türkiyeli” kavramı kendini CHP li yada Atatürkçü göstermeye çalışan çevrelerce ve iktidara yakın kimi çevrelerde çokça kullanılmaya başladı. Kavrama bir tür alışkanlık yaratılmaya çalışılıyor. Amaç alıştıra alıştıra “Türk” kavramını kulaklardan ve belleklerden silerek önce Atatürk’ün kurduğu tek resmi dilli, tek merkezli(üniter) ulus devletin yerine çok resmi dilli, bir tür federatif devlet yapılanmasını sağlayarak, emperyalist devletlerin istemleri doğrultusunda ülkeyi olabildiğince bölmek.

“Yüzbaşı Selahattin’in romanındaki gibi

İstanbul’da ‘Bir evin kapısında Trabzon Rum İmparatorluğu Temsilciliği, bir başka kapıda Pontus Cemiyeti, bir başkasında Kürt Krallığı, biraz ötede Klikya Ermenileri Temsilciliği, güzel bir konağın girişinde Arnavutlar Birliği gibi levhalara ve uydurma bayraklara rastlanılıyordu.” (Selcan Taşçı Hamşioğlu – Zehirli Sarmaşık 4 Yeni Çağ Gazetesi)

“Ekim 2004 de Başbakanlık desteğiyle yayımlanan Azınlık hakları ve Kültürel Haklar Çalışma Grubu Raporunda anayasada ‘Türk ‘ yerine ‘Türkiyeli’ teriminin kullanılması önerilmişti...”

Eskinin TKP üyesi sonrası Cumhurbaşkanlığı baş danışmanı Mehmet Uçum 30 Aralık 2015 tarihinde yazdığı yazısında, “1924’le birlikte Kuruluş felsefesi’ne geçildi ve bu Kuruluş felsefesi –dışlayıcı ve baskıcı-ulus yaklaşımı üzerine kuruldu. Bu felsefeden ise, tek etnik ve linguistik(dilsel) kimlik esaslı Türk Milleti ideolojisine dayanan devlet pratikleri çıktı.

Kuruluş Felsefesi, 2002 den itibaren Türkiye toplumu tarafından tasfiye sürecine sokuldu. İkinci kuruluş dönemi diyebileceğimiz bu sürecin felsefesi- kapsayıcı ve özgürlükçü- millet yaklaşımıdır. İşte bu yaklaşımı benimseyen Türkiye Toplumunun bugün oluşturmaya çalıştığı millet, artık Türkiye milletidir...”

Sürecek

Türkçede *iletinin* özü, gözü yüklemidir

Ömer Demircan,

Bir **olay**, bir **durum** ile ilgili bilgi veren en küçük iletişim birimi söz, ya da tümcedir. İçinde olayın kurucularını, durumun belirleyicilerini ileten sözel birimler bulunur. Oluşturucu ögeler yüklem-tabanı birimlere (eylem, ad) bağlanır. Türkçe sözel bir öge, en az bir sözcüktabanı ile onu söze bağlayan dizimsel eklerden oluşur. Bir tümce/söz, yüklem, bağlamın belirlediği gerçek/düşmüş/dışlanmış bütün katılanları içeren en küçük anlatım birimidir.

Metine giren tümce, *konumlama*, *düşüm*, *izleme* türü işlemlerden geçer. Bilgileme açısından tümceye başlıca: i) *olumlu/olumsuzbilgi verme* (↓), ii) *bilgi isteme anlamındasorma* (↑), iii) *bir olay/durum ile ilgili koşulleri sürme* (↓↑), iv) *istekbildirme* (↓) türünden söylemsel yargılar / önermeler işlevler yüklenir. Tümcede doğal işlevleri yüklem tabanı seçilen eylem, ya da ad türü sözcük belirler. **Türkçede neredeyse bütün sözdizimsel ayrımlar, işlevler dizimsel soneklere bağlanır.** Eksiz, konumla-işlevlemeyalnızca: “*sıfat+nitelenen*” ögeli düşümsüz *tamlamaya* özgülülmüştür.

Her söz, en az bir **özne** ile bir **yüklem**den oluşur. **Özne** tümcenin – gerçek (%25), ya da düşmüş (%75) ama –zorunlu bir ögesidir; sürekli konumu yüklemsonudur. Sözel iletişimde söz ya da tümce “*yeni-bilgi*” içerir. Anlatılan içeriğe göre birbirine bağlanan sözler birleşerek bir metin oluşturur. İlk tümce ardından gelen ögelerin bilgi-yükü “*yeni/verili-bilgi*” olarak ayrılır. İkinci tümceden başlayarak “*verili/artık-bilgi*” taşıyan, yinelenen ögeler ya düşer ya dışlanır; birimsel işlev ise, birimin sözde kalan dizimsel eki ile korunup *izlenir*. **Türkçe sözel üretimde artıklık yarı-yarıyadır** (Demircan, 2010). Örneğin “*Ben bu salgının yarattığı sıkıntılara artık dayanamıyacağım*” sözü, bağlama göre, genel ayrımları içeren özneson: “*Artık dayanamıyacağım-ım-ø*” yüklem-biçimine indirgenebilir.

Tümce ögelerini yüklem belirler. **Yüklem-dışı ögelere** yalnızca kendi işlev-ekleri katılır. Her eke tek ayırım koşulu. Bir yüklem tabanına onbeşin üzerinde sonekleme uygulanabilir: [yer]-*li-le-ş-tir-il-e-me-y-en-ler-den -mi-dir-Ø-ler*. Sessiz ekler¹(-Ø) ile birlikte ek-sayısı yirmibeşe ulaşabilir. Ad tabanlı yükleme yalnızca *özne*, *yer*, *zaman/koşul* ayrımları bağlanır. **Öteki tümcel ögeler**, yüklem tabanı seçilen eylemin edimsel-ayrımlarına göre söze girerler.

Tümce düzeyinde, “*yemek pişir-*” gibi yükleme tabanı eyleme (*pişir-*) yanaşık konumlanan niteleyici ad (*yemek*) türü birimlere “*belirsiz-nesne*” denmiştir. “*Annem, bütün gün yemek pişir-di*” içinde acaba “*yemek*” *belirsiz-nesne* mi, yoksa, **yüklem tabanını** “*niteleyen*” öge mi? Doğrusu, “*yemek pişir-*” bir “eylem-tamlamasıdır; “*Gençler her gün balık-tut-ar*” içinde “*balık-tut-*” da öyledir. O tür niteleyicilerin: i) *yükleme-yanaşık* *görelilik-konumunun değişmemesi*, ii) *her zaman niteleyicinin vurgulanması*, iii) *tamlama işleminin eylemlere de uygulanması gerektiğini*, iv) *birimin “yemek”e değil, “yemek pişir” bütününe gönderme yaptığını*, v) “*yemeğ-i pişir*” içinde ise “*yemeğ-i*” birimine tekil nesnel gönderme yapılabildiği, ... göz önüne alınırsa, bu yorum tutarlıdır: **Yüklem-tabanı seçilen eylem bir ad ile de tamlanabilir / nitelenebilir.**² Eğer, yalnızca ad ile nitelenen “*çilek topla-*” gibi örnekleri

¹Demircan, Ö.: “Türkçe ek biçimlemede ‘*sessiz-ek*’leme”, Çağdaş Türk Dili, Ağustos 2020, 366-370.

² Türkçe sözel işlevlemede iki işleme başvurulur: *sonekleme*, *görelilik-bilgisel-konumlama*. Görelilik-dizim, birimlemede iki seçenek sunar: birim içinde ya öne ya sona konumlama. Tamlama düzeyinde “*niteleyici*” birim öne-konumlanır: *soluk yüz*, *bahar hava-sı*. Sona konumlanınca birim bozulur. O durumda “**belirtisiz / belirsiz*” nesne denilen birim gerçekte “*eylem-tamlaması*” içindeki niteleyici addır. Ancak, “*yalnızca adların nitelendiği sanılarak*” öteki tür tamlamalar betimleme-dışı bırakılmış, tamlama işlemi doğru betimlenmemiş. Türkçede eylemler de niteleniyorsa - ki öyledir – öyle birleşimde eyleme “yardımcı-eylem” işlevi koşulu: *peltek konuş*, *kesik kesik konuş*, *tıkır tıkır işle*, *alışveriş yap-*; *koşu yap-*, *yazı yaz-*, *ateş yak-*; *ekin biç-*, *denize gir-*, *akşama*

(4)

ötekilerden ayırıp “**çilek**” adı “*belirsiz-nesne*” olarak ayrılırsa, ne *birimsel-vurgulama* doğru açıklanabilir, ne de *odaklama*.

1967’den beri dönüp dönüpyeniden inceleyerek sağlayına başvurduğum Türkçe ezgileme kendine-özel çıkıyor. “İncelemede Osmanlı kâtibin: “**Türk cümlesi yüklemle biter**” yargısını kanıtlayacak hiçbir yapısal ayırım çıkmadı. İşlemler, büyük olasılıkla Altay-dillerine özel. **Hece-sürelibir ritmi, yeni bilgi taşıyan öğelerde vurgulanıp-tonlanan odak-hecelerideğişik aralarla yinelenen, bilgi biriminin sonudurak ile belirlenen bir ezgisi var:** //Akşamo↓LUN↑ca // // kadınağzını↓CARdı //; //da↓HAdoğru↑su //, //a↓CARdı ağzını //!”//↓BU memle↑ket// //↓Nİçinbi↑zim//? //Harf↓SİZses↑siz // // bir yaşa↓MA sözlüğüm var//. Türkçeye özel ayrımları aletle bile *doğru* ölçüp tutarlı yorumlamak, *doğru* tanımlamak zorunludur. Türkçenin her özelliği ayrı ama ezgisi Batı’lı olamaz! Bu yazı Türkçeye Türkçeden bakılarak terimlenip yazılmıştır.

Türkçe “**çekimsiz**”, kökleri **tek-heceli**, sözel birimleri soneklerle işlevlenen bir dildir. Batı dillerinin tersi bir biçimlenmeye bağlı olmasına karşın, ilk Türkçe okul-dilbilgisi (1850-) Fransızca’dan çevrilen orientalist terimlerle yazılmıştır. Tutarlı bir Türkçe veritabanına dayanmaz; gerçekte Arapça, Fransızca terimlerle Osmanlıca’yı betimler; ayrımlar son derece yanıltıcıdır. Ezgi betimlemeleri ise, 1950’den sonra, yabancıl dil öğretiminden aktarılmıştır.

İşlev-belirleme eklere bağlandığı için Türkçe söz diziminde özgürlük bulunduğu sanılır. Konuma bağlı tek ayırım “*tamlama*”da “*niteleyici*” önceliğidir: *sarı saç, ak gün, güle güle git*, Oysa, Türkçe sözel konumlama yapısal değil, bilgiseldir. Var olduğu sanılan oynaklık söz-altı düzeydedir. Her iletilisel anlamlama için en uygun öge konumlama tektir. Üstelik, “*edimsel-öge-katma, edimsel-öge dışlama, olumsuzluk, yeterlik, koşul, istek, eylem-zamanlama, kipleme, özne-izleme, soru, ...*” işlev ve ayrımlarını taşıyan dizimsel-ekler yükleme katılır. Yükleme-dışı öğeler ise, yalnızca birimlenme, tümcel işlev eklerini alırlar.

1. Olağan dizimde “yüklem”.

Yüklem edimsel, ulamsal, kip ayrımlarını belirten eklerin katıldığı, öteki tümcel öğelerin işlevsel soneklerle bağlandığı, sözün ya bir **eylem** ya da **ad** tabanlı çekirdeğidir. Yükleme tabanı ya yalın bir birim ya da bir tamlamadır. Sözel üretimde bütün **edimsel yapılanma, kip, öznel kişi sayı ayrımları, uzamsal yer, zaman** etkileşimi **yüklem tabanı**na soneklerle bağlanır. Sözel içeriği, kurguyu, edimsel etkileşimi yüklem tabanı belirler. **Türkçe bir tümceden önemli öge yüklem**dir. Olağan dizimde yüklem odak olur; yalnızca karşıtsal dizimde, bir de odaklayıcı eklerle odak seçiminde odak-dışı kalabilir. Yükleme “*doğal*”, ya da sonekle katılan öge ve ayrımlar (1) şunlardır.

(1)

YÜKLEM : + doğal katılan.	Eylem-tabanlı yükleme doğal katılanlar: (koş-Ø) yapan özne, (düş-Ø) etkile-nen özne (aç-Ø) yapan özne+etkilenen nesne, (al-Ø) yapan özne+etkilenen nesne + yararlanan öge, (yolla-Ø) yapan özne+etkilenen nesne + yararlanan kişi + araç.	
+sonekle Katılan 15 sesli-ek, +sessiz-ekler	1a. [Dönüşlü: -(İ)n/l/; 1b işteş -(İ)ş]+; 2. Yapan, 3. Ettiren, 4. Aracı-ettiren: [-İr/-Dİr/-(İ)t]; 5+6. Gizil : -(İ)l/n,	9. Zaman: -ø/-(Ü)r/ -Dİ/-mİş/- (y)AcÀK 10a. Öyküsel-Dİ/ 10b. Söylentisel-mİş+; 11. Koşul: -sÅ /; 12. Soru: -mİ+ 13. Öznel izleme: öznel kişi + sayı: [yer]-

gel-, döner ye-, su iç-, ... gibi ikili birimler söz içinde birer “*eylem-tamlama-sı*” olup, tıpkı *ad-tamlaması* gibi, *niteleyici* üzerinde vurgulanırlar.

7a. İstek/ 7b.Yeterlik: -(y)Ä - bil; 8. Olumsuz: -mĂ;	li-le-ş-tir-il-e-me-y-en-ler-den -mi- dir-Ø-ler. 14. adlama + bağlama ekleri: - (y)İ(n) -DAn
---	---

a. Türkçe sözel üretimde “olağan” konumlama:
İşlevlenip tümceye giren öğelerin anlamları toplamına eşitbilgi ileten bir dizim “OLAĞAN

KONUMLAMA”olarak tanımlanabilir. Örneğin,“*Bebek sütü içti*”öyle bir görelî konumlama içerir. “*Sütü bebeği içti*” denirse, odak ve konum değişikliği ile söze “*başkası değil*” bilgisi eklenir. Öyle eklemeler yapan bir konumlama “olağan” değil, “karşıtsal” sayılır.

b. “*Olağan konumlama*”dasözün odağı, en önemli yeni bilgi taşıyan ‘YÜKLEM’dir. Çünkü, söze giren gerçek ya da olası bütün edimsel, konumsalöğeleri yüklem belirler;gerekli işlevsel,ulamsaleklerle yükleme bağlanır (1). Her bitimli sözün yüklem tabanına en az üç (zaman, öznel kişi, sayı) dizim eki katılır: “*Derdimi bir tekona yaz]-dı-m-Ø // yaz-a-ma]-dı-m-Ø*.”

c. *Olağandizimde yüklem sonda olur*; yalın tabanlı ise *yüklem* in kendisi, *tamlama* tabanlı ise *niteleyici*öge vurgulanıp tonlanır. Orientalist güdümlü ‘*Türkoloji*’de “*tamlama*” işlemi yalnızca *ad*lara özgülenerek çevirisel, ancak ilgili Türkçe ayrımlar görülemediği için ‘*tepetaklak*’ betimlenir, yanlışlar doğruymuşçasına yüz-yıldır tartışılır. Adı-niteleyen birime “*sıfat*”, eylemi-niteleyen ögeye “*zarf*” denerek “*eylem tamlaması*” dışlanır. Ancak, ayırım, niteleyicilerin ad/eylem ayırıp ayırmadığına bakılmadan yapılmıştır: *boş oda, boş bırak-*.

Tamlamada üst-ayırım “*niteleme*”dir; ilk önce niteleme işlemi doğru betimlenmeli, anlamlama açısından “*tümleç*” (yer, zamankonumlayıcı) gibi bir ayırımın gerekli olup olmadığı yeniden sorgulanmalıdır. Çünkü, yükleme yanaşık konumlayıcı (yer, zaman) öğeleri de yüklemele tamlama ilişkisine girer. Olağan dizimde, tamlama tabanlı yüklem “*niteleyici*” ögesi odaklanır. Bütün içeriksel sözcük türleri (*ad, eylem, sıfat, *zarf*) nitelenir.: *Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek ye-r*. Demek ki, “*az/ çok/ çabuk/ üfleyerek/ ısıtıp/ tıka-basa/ ye-, ...*” gibi, eylem de nitelenir. Nitelik dereceleyen “*az, çok, biraz,...*”, sayı belirten “*bir, iki, en, daha, üç-beş, onlarca, ...*” gibi birimler bir yana bırakılsa da “*eylem*”, *nitelenen birim olarak tamlama-dışı bırakılamaz*. Aşağıdaki sözlerde altı-çizili birimde yüklem “*eylem-tabanı*” değişik birimlerle nitelenir.

(2)a. *Kahveyi şekerli iç-erim.* / b.i. *Kahveyi arada iç-erim.* / bii. *Kahveyi evde iç-erim.c. Merdivenleri*

ağır-ağır çık-arım. / ç. *Boğazı her gün yüzerekgeç-erim.* / d. *Öyle sözlere gülüp geç-erim.*

ç.“*Olağan dizim*”de odak-dışı bir öge, anlam, işlev değiştirmeden yüklem-ardına konumlanabilir. Örneğin: “*Anne bebeğe sütü içirdi*” sözünde konum değişiklikleri anlamı değiştirmez. O tür değişikliklerin sesletimi kolaylaştırmaya, ezgiyi çekicilemeye, alımlamaya dönük olduğu anlaşılıyor.

(3)“i. *Bebeğe sütü içirdi*anne. / ii. *Anne sütü içirdi*bebeğe. /iii. *Anne bebeğe içirdi*sütü.”...

2. Karşıtsal konumlama, odaklama, anlamlama.

Yüklem dışı bir öge yükleme yanaşıp odaklanırsa, karşıtsal konumlanmış olur. Yüklem odak-dışı kalır. Anlam ile işlevi değiştirdiği için olağan anlamdan ayrı, ek bir anlam üretilir. Anlam ve işlev değişikliği sözel ezgiyi de değiştirir. Son (4.c.ii) örneğinde “*eylem-tamlaması*” bozulduğundan, söz dildışına çıkar. Nesneyi tamlama dışına çıkarmak için “belirli/bilinen” eki “-(y)İ” eki kullanılır.

(4)a.Olağankonumlama: *Mehmet oğluna ara|BA aldı.*

(6)

b.i.Karşıtsal konumlama: *Mehmet araba-yıoğlu\NA aldı. (Kızına değil)***b.ii.**
Karşıtsal odaklama: *Mehmetoğlu\NA araba aldı. (Kızına değil)*
c.i.Karşıtsal odaklama: *Mehmetoğlu\NAda araba aldı. (kızından başka)*
c.ii.Karşıtsal konumlama: *Mehmet*araba oğlu\NAda aldı. (-)*

“a” içindeki “oğluna” birimi,(b.i) içinde odak-konumuna geçerek odaklanır. Tamlama ögesi “araba”ya,“(y)İ” ekiyle “belirli” ayrımı eklenerek tamlama (araba al-) ilişkisi silinir. “Araba”,odak-dışı konuma kaydırılır.“b.ii” içinde ise, “odak-vurgusu ile tonlama”,dizim değiştirmeden “oğluna” ögesi üzerine kaydırılarak odak değiştirilir. Her iki işlem de aynı ögeyi odakladığından aynı karşıtsal anlamı üretir.“c” örneklerinde ise, odaklayıcı bir ekle konum değiştirmeden odak seçilebilir. Anlam ayrımını, kullanılanodaklayıcıyaratır.Odaklayıcı ile odaklamada tamlama (araba al-) ilişkisi değişmez. Odak değişince yüklem odak-dışı kalır.(c.ii) içinde [araba al-] eylem tamlamasında niteleyici (araba) eylemden ayrılamıyor!

a. Yüklem ardına odak kaydırma.

Olağan dizimde “anamlama” işlemleri yüklem-önünde uygulanır. Yüklem-ardı, ezgisel sönüş ve etkisel pekiştirme için odak kaydırma dışında anlam-değişimlerine kapalıdır. Kimi deyişler ile sözlerde anlam ya da işlev değişmeden **sözel etkiyi güçlendirmek için**yüklem önünde odaklanan birimler yüklem ardına kaydırılabilir. Bu işlem 4.a içindeki değişikliğe benzer:

- i.** (↓TÜRKüm diyene ↓NE mutlu! >) yerine: “↓NEmut↑lu ↓TÜRKüm diyene!”
ii. (Sen bi↓ZİM bankaya gel! >) yerine: “Sen gel bi↓ZİM bankaya!”

Halk ağzında: //Geç↓Tİ Bor’un paza↑rı//, //↓SÜR eşeğini// //↓NİĞde’ye!// deyişi eğer yüklemson dizilirse ikinci bölüm: //eşğini↓NİĞde’ye sür” birimine dönüşür. “↓NE verirsen e↓LİNle, ↓O gider se↓NİNle” deyişi de: “Elinle ↓NEverirsen, o se↓NİNlegider” biçimine giriyorsa, demek ki “olağan” dizimde seçilen odak (yalın ya da tamlama tabanlı) yükleme göre, etkili söyleyiş ise, şiirsel vurgu ve odaklama ile dizimlenir. Halk deyişlerinde genellikle bilgi-biriminde yüklem başa konumlanır: Sak↓LA samanı, ge↓LİR zamanı.Aç↓TIRmakutu↑yu, söy↓LETme kötüyü! İ↓LİŞme çocuğa!ÇEK arabanı!(git buradan). Halk dilindeki yüklemardı konumlamalar için “devrik” kullanılamaz. Çünkü, o sözcük Osmanlıca yazımla ilgili bir terimdir.

Olağan dizimde yüklem,tümce sonuna konumlanıp odaklanır. Söz uzarsa, ezgisel denge bakımından kimi odakdışı ögeler yüklem ardına kaydırılabilir. Duygusal, etkileyici anlatımda ise ilk önce odak olan yüklem söylenipöteki ögeler yüklem ardına dizilir. Yazınsal metinlerde yüklemson konumlama oranı yüzde yetmişbeş dolayında çıkıyor, (Demircan, 2009).Özne düşümü de yüzde yetmişbeş dolayında olduğuna göre, **yüklem sonuna eklenen öznel-kişî ve sayı eklerine göre“Türkçe tümce “özne” ile biter”** demek gerekmez mi!**Unutmayın,** Osmanlı kâtibin “Türk cümlesi yükleme biter”sözü Osmanlıca’yı okuma amaçlı yazımsal bir kuraldır. Türkçeyle bir ilişkisi yoktur! Terimi yanlış genelleme, Türkçeye karşı bir tutumdur.³

³Yüklem, söze yalnızca olağan dizimle girip tümce sonuna mı konumlanır? Hayır, yüklem de konum değiştirebilir: başa da ortaya da, sona da konumlanabilir. **Yüklem başa, ortaya konumlanmasına “devrik” dizim denilemez, denilmemeli!** Neden? Çünkü, -Arap harfleriyle Osmanlıca yazımında büyük/küçük harf ayrımı olmadığı, sözcük-arası verilmediği, Türkçe birimler tek-heceli iki ünsüzlü, Arapça sözcük kökleri iki-heceli, üç ünsüzlü olduğu için – tümce sonunu belirleyemeyen Osmanlı kâtip, yazımsal olarak yazı-dilinde: “Türk cümlesi yükleme biter” kuralını uygulamıştır. Oysa, tümce sonu bir im ile kolayca belirlenebilirdi. O kural i) yazı diliyle, ii) yazımla, iii) Osmanlıca metinlerde iv) yazımsal olarak geçerlidir. “Devrik” terimi v) ne Türkçe ile, vi) nede sözlü-anlatımla ilgili değildir. Türkçe betimlemede kullanılamaz. Ne var ki 600 yıl Osmanlıca yazımda kullanılıp, 1928’den sonra okullarda Türkçe öğretiminde de Türkçe-dışı olarak baskı altında

“Devrik”, yalnızca “yüklem ardına konumlanmış” sözel gerçek-birim demektir. Öyle konumlanan bir sözel-ögenin ne işlevine, ne yapısına, ne de düşmüş parçalarına gönderme yapmaz. “Devrik” yerine dizimsel olarak “yüklem-ardı konumda”, ezgisel olarak “odak-ardı konumda” demek daha belirleyici olabilir. Ezgi incelemesinde odak-ardı konumlamayı tutarlı anlatamadığım için bu açıklamayı yapmak zorunda kaldım.

“Çevirisel” bakışla, Türkçede belli bir “*odak-konumu*” bulunmadığından söz edilir. Ancak, Türkçe ezgileme “*çevirisel*” olarak betimlenemez. Türkçe tümcede yapısal nedene dayalı zorunlu bir öge-konumlama yoktur. Üstelik 600yıl kesintisiz uygulandığı için, Osmanlıca “*düzyazı*” (şiiir değil) yüklemsontümcel konumlamaya çakılmıştır. Osmanlıca’nın Türkçe olduğu ileri sürülerek öztürkçe ayrımların görülmesi engellenmektedir. O bakışa dayalı yakıştırmaların “doğru” diye öğretimi görev-dışıdır. Türk Dil Bilgisi’nde (1962) Ergin de bu görüştedir.

Türkçe bir sözde etkileşimsel “*çatı*”yı “yüklem” belirler. Öyle bir birim, olağan anlatımda sözün en önemli ögesi, odağıdır. Yeni-bilgi taşıdığı sürece, yalın ise kendisi, tabanı bir “*eylem-tamlama-sı*” ise, “*niteleyici*” ögesi vurgulanıp tonlanır. Türkçede tümcel-öge konumlama bilgisel, “yükleme-göre”liliğe bağlıdır. Ezgileme’ye o gözle bakılmalıdır. Tümcede “*odak-bilgi taşıyan öge*” bilgilemeye göre her konumda bulunabilir. Gerekirse, odaklayıcı eklerden biri ile de seçilebilir. Ancak her ileti için, tümcel-ögelerin konumlanması tektir. Olağan dizimde, işlev değişmeksizin yüklem-dışı bir birimin yüklem ardına (doğrusu *odak-ardına*) kaydırılması dışında, anlamdan bağımsız konumlama özgürlüğü yoktur. Her tümcede “*yüklem sona gelir*” diye bir zorunluluk olamaz; üstelik, sonda olan yüklem değil, öznedir!

FECRİ ATİ

M. Okan Baba

Serveti Fünun dergisi 16 Ekim 1901’de Hüseyin Cahit’in yazdığı bir yazı üzerinde hükümet tarafından kapatıldı. Fakat 5 Aralık 1901’de yeniden çıkması için izin verildi. Ancak dergide sanat ve edebiyatla ilgili yazı yazılması yasaklandı, dergi bir magazin dergisine dönüştü. Yazarlar baskı nedeniyle çeşitli devlet memuriyetine ve öğretmenlik görevlerine geçtiler. Bu baskılar yüzünden edebiyat alanında büyük bir sessizlik ve boşluk doğdu. Fakat İstanbul’ dışında Selanik ve İzmir gibi kentlerde ve İstanbul’da çıkan dergilerde şiiirlerini yazıyorlardı. 1908’de II. Meşrutiyetin ilanı ile Edebiyat-ı cedide yazarları da yeniden yazmaya başladılar. Fakat 1901- 1908 arasında edebiyatta önemli bir etkileri olmamıştı.

Gençlik ve Edebiyat Hatıraları adlı kitabında Yakup Kadri Fecri Ati topluluğunun kuruluşunu şöyle anlatıyor:

“Şahabettin Süleyman, İzmir’den döndükten sonra ortaya bir edebi dernek , kendi tabirince bir” mahfili edebi ” kurmak fikrini atmıştı. Bu denek veya mahfil, Meşrutiyetten sonra belirmeğe başlamış şair ve yazardan teşekkül edecekti ve Edebiyatı Cedide karşısında yeni bir edebi okul niteliğini taşıyacaktı. İyi ama bu okul edebiyata yeni olarak ne getirecekti.? Bu henüz malum değildi. Gerçi, Şahabettin Süleyman’ın yazıları şekil ve ruh itibarı ile kendisinden evvel yazılanlara benzemiyordu. Gerçi Ahmet Haşim adında bir genç şairin şiiirleri, Fikret’in , Cenabın şiiirlerinden hayli farklı idi , soluğu bize bambaşka bir ürperiş veriyordu. Gerçi, ortada bir”Serbest Nazım” cereyanı alıp yürüyor ve “Sembolizm” diye bir çığır açılmış bulunuyordu. Bir devrin

başladığına kanaat getiren Şahabettin Süleyman, Kalbur üstü görünen ne kadar şair varsa "Hilal Matbaa"

bir açık oturuma çağırdı. Çağrılanlar arasında tabiatıyla ben de vardım."Tabiatıyla"dedim, "Şahabettin Süleyman'ın en yakın arkadaşı olduğum için" demem lazım gelirdi.Zira ben ne kalburüstü idim ne de basında bir satır yazım çıkmıştı.Fakat katıldığım toplantıda herkesin beni tanınması için Şahabettin Süleyman'ın hakkımdaki mübalağalı övgüler kafi gelmişti. .Bununla beraber adları sanları aylardan beri dillerde dolaşan şöhretliler arsında Kendimi bir müddet hiç de rahat hissetmemiş ve adeta siner gibi bir köşeye çekilip oturmuştum.Az sonra Şahabettin Süleyman'ın matbaa kapısından içeri girerken bana Refik Halit diye tanıttığı bir genç de aynı çekingen tavırla gelip yanıma oturacaktı. Ve aramızda o dakikadan itibaren bir arkadaşlık havası esecekti.'

'Yakup Kadri toplantıya gelenleri Refik Halit'e sorarak tanımaya çalışır..Fakat Ahmet Haşim'i görmeyince Refik Halit'e sorar.Refik Halit: "o , insanlar arasına karışmaz.Vahşinin biridir."der.Yakup Kadri bu toplantıda Edeiyatı Cedide şairlerinden Faik Ali'nin de bulunduğunu,kurulacak derneğin geçici başkanı ve İsim babası olduğunu anlatır.Bu toplantını 20 Mart 1909'da yapılmıştır.

Yakup Kadri "Lakin işimiz bununla bitmiyordu. Bir de edebiyat alanında açmak iddiasında olduğumuz çığırı belirtecek bir döviz, bir formül bulmamız lazım geliyordu. Hatırladığıma göre onu da Şahabettin Süleyman bulmuştu: <Sanat şahsi ve muhteremdir.>Sanıyorum ki Fecri Atililer <sanat Şahsi ve muhteremdir> dövizini kabullenirken herhangi bir ideolojik mesnede dayanmıyordu"Bunun nedeni o günkü ortamın buna uygun olmadığını anlatır, Yakup Kadri. Bu toplantı'da bir derginin çıkması da kararlaştırılır. Topluluğa katılan Faik Ali (ozansoy),Celal Sahir (Erozan) den başka genç şairler ve yazarlar

şunlardır:Abdülhak Hayri,Ahmet Samim, Ali Süha, Cemil Süleyman Emin Bülent, Emin Lami, Fazıl **Ahmet, Mehmet Fuat(F.Köprülü) Hamdullah Suphi, İzzet Melih, Mehmet Behçet(Yazar),Müfit Ratip,Refik Halit,Şahabettin Süleyman,Ahmet Haşim, Tahsin Nahit, Yakup kadri.Bu topluluk 24 Şubat 1910) tarihinde bir bildiri yayımlarlar.Fakat bu bildiri yeterince karşılık bulmaz.Kaynaklar Ahmet Haşim'i bu şairler arasında gösterirler, ancak Haşim bu toplantılara katılmamıştır.**

Bunlar,Edebiyatı Cedide akımına kaşı kuruldukları halde, onun etkisinden kurtulamazlar,bazı yazarlar "Rübab "dergisinde yazmaya başlarlar. O dönemde Selanik'te Genç Kalemler dergisi çıkmaktadır.Bunlar milli bir edebiyatın ve dilin sadeleşmesinin gerektiğini savunurlar,Fecri Atı topluluğunun melez bir dil kullandığını ileri sürerek ağır eleştiriler yaparlar.O dönemde çeşitli isyanlar,toplumda ulusal duyguları yükseltir.Fecri Atı şair ve yazarları ulusal anlayışı desteklemek için ,dağılırlar. Fecri Atı topluluğundan Yakup kadri, Refik Halit, Fuat Köprülü,Ahmet Haşim edebiyatımıza yerlerini alırlar.

Ahmet Haşim,Edebiyatı Cedide'nin getirdiği yeni şiir anlayışını cumhuriyet şiirine bağlar.Ahmet Hamdi Tanpınar "Biz ilk defa olarak Ahmet Haşim ile Avrupalı manasında ve beşeri nisbette büyük şiiri tanıdık, şiirin arkasında bütün bir estetik ve nizam aleminin mevcudiyetindeki zarureti öğrendik." Der. Özellikle "Şiir Hakkına Bazı mülahazalar" makalesi ve "Piyale " adlı şiir kitabının mukaddimesi bir dönüm noktası sayılır.

URGANLI (FÜNİKÜLER)

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Dergimizin Temmuz – Ağustos 2021’de yayımlanan 23. sayısında değerli dilci arkadaşımız Yusuf Çotuksöken “ “Füniküler” sözcüğünü Türkçeleştirelim” başlıklı bir yazı yazmıştır. Çotuksöken saygı duyduğumuz değerli bir dilcidir. Kendileri 10 Mayıs 2007’de Maltepe Bilgitayı’nın yayın örgeni olan Teknoloji Uzgöreci’nde bizimledirgerlik dilinin Türkçeleştirilmesi konusunda söyleşmiş, bu söyleşi 22 Mayıs 2007’de Anayurdum Türkçem izlencesi kapsamında yayımlanmıştı (Ülker 2008). Adı geçen söyleşi adı geçen uzgöreççe bir yıl boyunca sık sık yeniden yayımlanmış, çalışmalarımız için eşsiz bir tanıtım olmuştu. Kendilerine gönül vereceklisi olduğumuzu bu nedenceyle söylemek isteriz.

Adı geçen yazıda funiküler “1) Vagonu bir kabloyla çekilerek çok dik rampaları tırmanması için kurulan demiryolu. 2) Farklı iki yükselti arasında yolcu taşımak üzere yapılan, elektrikli, çelik halatlarla çekilen, iki vagonlu raylı taşıma aracı” olarak tanımlanmış, çeşitli kimselerin önerileri sıralandıktan sonra çekek, çekenek, çekerli, çekmeray, raylıçeker, varagele sözleri tutunma olasılığı yüksek öneriler olarak değerlendirilerek okurların önerilerinin beklendiği belirtilmiştir. Buna dayanarak bu konudaki görüşlerimizi sunmak istiyoruz.

Bu konuda yapılmış önerilere “kablolu tramvay” (Saraç 1976) ile “çekmeli vagon”u (Ağakay 2011) da eklemek gerekir. Yaptığımız araştırmada funikülerin iki değil, tek anlamlı bir terim olduğunu, bir demiryolu üzerinde birbirine halatla bağlı olup, ters yönlerde devinen, iki arabadan oluşan bir taşıma dizgesini tanımladığını belirledik (Seilbahn de. Wikipedia 2021, Funicularen.wikipedia 2021, ridetheincline.com). Dizgenin İngilizcede “funicularrailway”, Almancada “durağan halat yol” anlamına gelmek üzere “Standseilbahn” olarak adlandırılması (Seilbahn de. Wikipedia 2021) İngilizcede bir çeşit demiryolu, Almancadaysa halat yol (cableway (Webster 1993), Seilbahn (Seilbahnde.wikipedia 2021)) olarak değerlendirildiğini gösteriyor. Halat yolun ne anlama geldiğini aşağıda yeri gelince açıklayacağız.

Fünikülerinkökeni “ip” anlamına gelen Latince “funis”e (Ülker 2009) dayanmaktadır. Latince funisdirgerlik dilinde “göbek bağı” anlamına da gelmektedir (Ülker 2009). Bu kavramın yaygın olarak kullanılan Latince adı

(12)

"funiculusumbilicalis"tir (Ülker 2009). "Funis"ten "-culus" küçültme soneki kullanılarak bir dirgerlik terimi olarak türetilmiş olan "funiculus" sözü "kordon" anlamında olup, dilimizdeki doğal karşılığı "kaytan"dır (Ülker 2009).

Kökleşik sözlüklerin (Ağakay 2011, Özel 2018) Türkçe dışında bir kökene bağlamadıkları kaytan sözü Doerfer'e göre Arapça üzerinden dilimize geçip, Türkçe üzerinden Farsçaya geçen Rumca bir alıntıdır (1963 – 1975). RäsänenDoerfer'in görüşünü aktarmakla yetinmiştir (1969). Eren, Andriotis'e göre Rumcasının Ortaçağ Latincesinden bozma olduğunu, Littmann'agöre Arapçaya Türkçeden geçtiğini aktararak kökeninin karışık olduğunu belirtmiştir (1999). Akalın ile ark. sözcüğe batı kökenli kelimeler sözlüğünde yer vermemişlerdir (2015). Karaağaç, sözcüğün Arapça, Farsça, Rumca biçimlerini Türkçe bir verinti olarak değerlendirmiştir (2008). Tietze, Lokotsch'a göre Arapçada iplik anlamına gelen "hayt" ya da onun çoğulu olan "hitan"dan, Andriotis'e göre İtalyanca "gaetano"dan bozma olduğunu, Andriotis'e göre İtalyanca adının İtalya'nın "Gaeta" kentinden kaynaklandığını, ancak Skok'a göre Gaeta'da böyle bir uzişleyimin (zanaat) bulunmadığını, dolayısıyla sorunun çözülmüş sayılamayacağını belirtmiştir (2016 - 2020). Nişanyan, yanına soru imi koyarak Eski Türkçe "kay-: dön-" eylem kökünün türevi olan "kayt-: döndür-" eylem köküne "-gan" soneki gelmesiyle oluşan "kaytgan: döndüren" sözünden bozma olduğunu düşündüğünü, Rumca "gaitani" ile Arapça "kaytan"ın olasılıkla Türkçe alıntılar olduğunu belirtmiş, Gaeta kent adıyla birleştirilmesinin dayanaktan yoksun olduğunu eklemiştir (2018). Karaağaç ile Nişanyan'ın Arapçaya Türkçeden geçen biçimini kaytan olarak vermeleri, sözcüğü Arapça hayt, hitan sözleriyle birleştirmediklerini düşündürmektedir. Nişanyan'ın görüşüne katılıyoruz; çünkü dilimizde bu sözcüğün en önemli anlamlarından biri "topaç çeviren ip"tir. Ayrıca günümüzde kayt- eylem kökü daha çok dön- anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla kaytan "dönen" anlamına da geliyor olabilir. Bu da kaytanın ipliklerin bükülmesiyle üretildiğini simgeliyor olabilir. Nitekim Şemsettin Sami "gaytan"ı "pamuk veya ipekten sicim, bükme, otrenin kalını" biçiminde tanımlamıştır (Fraşerî 2010). Tuğlacı "bükme kaytanı: pamuk veya ipekten bükülerek ince ip şeklinde yapılmış kaytanlar olup, döşemecilik ve yorgancılıkta kullanılır" biçiminde bir kavrama yer vermiştir (1971).Kamus'u TDK adına yeni yazıya aktaran Yavuzarslan sözcüğü kaytan biçiminde düzeltmiştir (Fraşerî 2010). Sami'yi kaynak gösteren tarama dergisiyle (1934) Kamus'u Tercüman adına yeni yazıya aktaran Tulum ile ark. (Fraşerî 1985 – 1986) ise sözcüğe "gaytan" biçiminde yer vermişlerdir.

(13)

Kamus'un yayım yılı da kaynaklarda açık değil. Levend 1317 – 1318 yıllarında yayımlandığını belirtmektedir (1969). Akün bunu 1900 – 1901 olarak çevirmektedir (1985) (Sözlüğümüzde yanlış bir değerlendirmeye 1899 olarak verdik. Düzeltmesi gerekmektedir). Her iki dürümünün de üzerinde 1317'de yayımlandığı yazılıdır (Fraşerî 1900 - 1901). Bu da 1900'e uymaktadır. Sami'nin sonsözünde Rum günlemesine göre 7 Teşrin – i Sanî 317 Çeharşenbe günü bütünlediği, bunun Göç'ten sonra (hicrî) 9 Şaban 319'a denk geldiği yazılıdır (Fraşerî 1900 – 1901). Bu da doğaydan (milattan) sonra 20 Kasım 1901'e denk gelmektedir. Sami Göç'ten sonraki günü yanlış vermiş olup, doğrusu TTK'nin gün çeviricisine göre 8 Şaban'dır.

Orta öğretim terimleri kılavuzu (1963), zooloji terimleri sözlüğüyle (Karol 1963) Okyanus'ta (Tuğlacı 1971) tinli varlığı anlamına gelen “fauna”nın karşılıklarından biri olarak gösterilen doğaysözünü biz öteden beri Kutlu İsa'nın doğum yılını tanımlayan milat anlamında kullanıyoruz (Rawlinson 1985, Rawlinson 1988); çünkü bitki varlığı anlamındaki “flora”nın karşılığı “bitey” ise tinli varlığının karşılığının “tiney” (1986) olması gerektiği kanısındayız. Bu anlamda kullanılan bir başka söz olan “direy”inse (Orta Ö 1963, Tuğlacı 1971) diri varlığı anlamındaki “biota”ya uyan bir karşılık olduğunu düşünüyoruz (1986). Bu durumda irigörsel (makroskopik) diri varlığı “iridirey (macrobiota), tincik (mikrop) varlığı “ufakdirey (microbiota), iri bitki varlığı “iribitey (macroflora)”, bitkisel tincik varlığı “ufakbitey (microflora)”, iri tinli varlığı “iritiney (macrofauna)”, tinliseltincik varlığı “ufaktiney (microfauna)” olmaktadır (1991). Mikrop anlamındaki tincikİşçil – Elöve'nin (1944 – 1948) önerileridir (Ülker 1986). Çöpük (Bakteri) varlığı anlamına gelen “bakteri florası”nıysa “çöpey” biçiminde özleştirdik (1986). Bakteri anlamındaki çöpükİşçil- Elöve'nin (1944 – 1948) “colibacille” (y. 222) başlığı altında yaptıkları bir öneri olup, beğenilerek sözlüğümüze girmiştir (1986).

Kamus'ta yer alan tanımda geçen “bükme” sözünün “bükülü” nitemi anlamında olduğu anlaşılıyor. Nitekim “kaytan bıyık” “bükülü bıyık” anlamındadır. Tulum ile ark. ile Yavuzarslan'ın çevirilerinde geçen “otre” sözünü sözlüklerde bulamadık. Bununla Arap abecesinde yer alan bir yazım imini tanımlayan “ötre” sözünün anlatılmak istenmiş olduğu anlaşılıyor. Nitekim Sami ötrenin inceltme imi kullanılmadan da yazılabildiğini belirtmiştir. Bu durumda kaytan sözünün “zamme – i sakîle”adı verilen Arapça yazım iminin Osmanlıcası olan “ötrenin kalını” anlamına da geldiği anlaşılıyor. “Esre, içre, ötre, üzre”biçimindeki 0

(14)

Osmanlıca yazım imi adları Atalay’a (1941) göre Türkçe köktendir. Başta Kamus olmak üzere kökleşik sözlüklerimizde de Türkçe dışında bir kökene bağlanmamışlardır. Tarama dergisinde (1934) ötre Sami ile Velet Çelebi’ye dayanılarak Arapça zammenin Türkçesi olarak gösterilmiştir. Sözlüğünde bunlardan yalnızca “esre”ye yer veren Tietze (2016 – 2020), bunun, Arapçası olan “kesre”nin “k”sinin Türkçe “asra: ötede” sözünün baskısıyla düşmesiyle oluştuğunu ileri sürmüştür.

Füniküler sözü “kaytansal” anlamına gelen Latince “funicularis” niteminin Fransızcası olan “funiculaire”in (Saraç 1976) adlaştırılmasıyla oluşmuş bir terim olup, “halatlı” anlamındadır. Halat sözü Rumca “haladi”den bozmadır (Akalin 2015, Eren 1999, Kahane – Kahane –Tietze 1988). Sözcüğün kökeni Bizans Rumcası “kalodion”a dayanmaktadır (Eren 1999, Kahane – Kahane – Tietze 1988, Tietze 2016 – 2020). Dar anlamda “kaba urgan” anlamına gelen halat sözü geniş anlamda “urgan” (Okay 1995) anlamındadır. Urgan ise “stoutrope: kalın ip” anlamındadır (Redh 1999). Kahane – Kahane – Tietze’ye göre palanga anlamındaki Yunanca “organon”dan bozma olan urgan sözü Eren (1999) ile Tietze’ye (2016 - 2020) göre Orta Türkçe “urk” sözünün türevidir. Dolayısıyla fünikülerin Türkçe kökten doğal karşılığı “urganlı”dır. Almanca “Standseilbahn”ın çevirisi olan “durağan urgan yol” eşanlamlı bir seçenek oluşturmaktadır.

Halatın her iki anlamının eşanlamlısı olan Fransızcadan bozma “kablo” sözü uygulam dilinde “ıldırık akımı iletiminde kullanılan, yalıtkan bir öğeyle sarılı bulunan irsel tel” anlamındadır (Ağakay 2011). Terimin bu anlamı kapalıtel (Okay 1995), kaplıtel (Türkay 2016), urgan (Okay 1995), yalıtıkiletken (Okay 1995) biçimlerinde özleştirilmiştir. Kaplıtelin “kaplı” biçiminde kısaltılmasının uygun olacağı, kapalıtel, kaplıtel ile yalıtıkiletkenin eşanlamlı seçenekler oluşturabilecekleri kanısındayız.

Kablo sözünün kökeni Latince okruk (kement) anlamına gelen “capulum”a dayanmaktadır. Genellikle yakalamak anlamına gelen “capere” eylemliğinin türevi olarak değerlendirilmekle (Webster 1993) birlikte Nişanyan, sözcüğü ip, urgan anlamlarına gelen Aramca “hebel” ile karşılaştırarak Latinceye Kartaca’dan geçmiş olabileceğini ileri sürmüştür (2018).

Kökleşik sözlüklerimizin Türkçe dışında bir kökene bağlamadıkları tel sözü (Ağakay 2011, Özel 2018) Bläsing(1992), Dankoff (1995), Eren (1999),

(15)

Eyuboğlu (1991) ile Nişanyan’a (2018) göre Ermenice bir alıntıdır. Räsänen’e göre Güney Sibirya’da konuşulan Türk lehçeleri olan Teleütçe ile Şorcada kalay anlamına gelen “telenger” ile Matırcada teneke anlamına gelen “telte” sözleri Türkçe telden bozma olabilir (1969). Yine Räsänen’e göre Teleüt Türklerinin adı Moğolcada ger- anlamına gelen “tele-“ eylem kökünün türevidir. Buna göre Moğolcada “telngüd” kirişin gerilmesi sonunda yayı büken ip anlamına gelmektedir. Divan’da ok temreni üzerine sarılan sırıma “tili” dendiği belirtilmektedir (1972). Clauson, bu sözün Türkçe “dil-“ eylem kökünün eski biçimi olan “til-“in türevi olduğunu bildirmekte, ancak bunu bugün kullandığımız tel sözüyle birleştirmemektedir (1972). ÇalgıbilimciGazimihal’e göre tel sözünün eski biçimi “til” olup, dil anlamındaki til sözüne yeni bir anlam yüklenmesiyle ortaya çıkmıştır (1961). Gülensoy’a göreyse tel sözünün kökeni “dal” sözünün eski biçimi olan “tal”a dayanmaktadır (2007).

“Halatlı demiryolu” (Cable railway) ya da “raylı halat yol” (Schienenseilbahn) urganlıyı da kapsayan daha geniş kapsamlı bir kavram olup (Seilbahn de. Wikipedia 2021, Cable railwayen.wikipedia 2021), “urganlı demiryolu”, “kaygalı urgan yol” biçimlerinde özleştirilebilir. Ray anlamında “kayga” sözü Mıhçıoğlu’nca türetilmiştir (Keleş 1980, Mıhçı 1979, Mıhçı 1996, Batı 2018). Mıhçıoğlu’nun bu anlamdaki daha eski (1978) bir önerisi “yoldemir”dir (1996). Bu, madencilik terimleri kılavuzuna “yoldemiri” biçiminde düzeltilerek alınmıştır (Ediger 1979). Böyle bir demiryolunda işleyen katar “halatlı tren” denir. “Urganlı katar” biçiminde özleştirilmelidir. Kökleşik sözlüklere göre Arapçadan bozma olan katar sözü (Ağakay 1945, Ağakay 2011, Fraşerî 2010, Özel 2018, Redh 1999, Tuğlacı 1971) Doerfer (1963 – 1975), Räsänen (1969) ile tarama dergisine (1934) göre Türkçe kat- eylem kökünün türevidir. Eyuboğlu ile Nişanyan’ın da Arapça bir alıntı olarak değerlendirdikleri sözcüğe Eren sözlüğünde yer vermemiş, Tietze ise sözcüğün Türkçeye Arapçadan geçmekle birlikte Rubinçik’e göre kökeninin Farsça olduğunu, Doerfer’in ise değişik bir görüş ileri sürdüğünü yazmıştır (2016 - 2020). Karaağaç, sözcüğün Arapça, Farsça biçimlerini Türkçe verintiler olarak değerlendirmiş, Doerfer’in yanı sıra Erşadî’yi de kaynak göstermiştir (2008).

“Halatlı tramvay” ise “urganlı katarca” biçiminde özleştirilebilir. Tramvay anlamındaki “katarca” sözü eski (1978 – 1980 arası) bir önerimizdir (2002). Daha sonra Keleş tramvayı “raylı otobüs” anlamına gelmek üzere “kaygalıgenbinit” biçiminde özleştirmiştir (Keleş 1980). Otobüs anlamındaki

(16)

“genbinit” ise daha eski bir öneridir (Buluç 1973, Batı II 1978, Batı 2018). Urganlıkatarcaya İngilizcede “cabletram(way)”, Kuzey Amerika İngilizcesinde “cable car” denmektedir (Cable car (railway) en.wikipedia 2021). Urganlı katar ya da katarcanın arabalarını tanımlayan “halatlı vagon” ise “urganlı araba” biçiminde özleştirilebilir. Urganlı araba anlamına gelen “cablecar”ın Kuzey Amerika’da urganlı katarca anlamında kullanıldığını belirtmiştik. İngilizcede urganlı arabaya “cable cart” ya da “cablewag(g)on” denmektedir; çünkü “car” özoynar (otomobil) anlamında olup, gerçek anlamdaki arabanın İngilizcesi “cart”tır. Bununla birlikte demiryolu arabasına İngilizcede “railroad car” (Webster 1993), “railway car” (Ediger 1979, Redh 1999) ya da kısaca “car” (Webster 1993) da denmektedir. Nasıl ki Türkçede araba otomobilin doğal karşılığı olmuşsa, İngilizcede de “car” öyle olmuştur. Halk dilinde taşıtgan (Derl) denen otomobil içitimi (Batı II 1978, Mihçioğlu 1996, Simon 1980), binit (Kuyumcu 1980) biçimlerinde özleştirilmiştir. Bunlardan ikincisi binilecek taşıt (Ağakay 2011) ya da tinli (Ağakay 2011, Özel 2018) anlamında dilimizde bulunan bir söz olup, anlamının daraltılması doğru değildir. Özleyin Mihçioğlu da otomobilin doğal karşılığının araba olduğunu, önerisinin otomobil niteminin karşılığı olduğunu belirtmiştir (1996). Bu anlamda “özoynar, özdevingen” nitemlerinin daha uygun olduğu kanısındayız. Bunlar adlaştırılarak, halk dilindeki taşıtganla birlikte kısaca oto da denen otomobilin eşanamlı seçeneklerini oluşturabilirler. Türkçeye vagon biçiminde Fransızcadan geçen İngilizce “wag(g)on” ise yine araba anlamına gelen Felemenkçe “wagen”den bozmadır (Webster 1993).

Kökleşik sözlüklerle (Ağakay 2011, Özel 2018) Räsänen’in (1969) Türkçe dışında bir kökene bağlamadıkları araba sözü Eyuboğlu’na göre süt veren tinlilerin emceklerine takılan torba anlamına gelen Arapça “arabet”ten bozmadır (1991). DoerferİbniBatuta ileRäsänen’e göre Türkçe olduğunu; bir görüşe göre Arapça “araba”dan geldiğini; Bellot, Clauson ile İslam Bilgiği’ninLeiden ile Londra’da İngilizce olarak yayımlanan 1960 basısına göre Arapça “arrada”dan bozma olduğunu;Erckert’e göre Rumca “harma”dan bozma olduğunu; kendisine göreyse kökeninin karanlık olduğunu yazmıştır (1963 – 1975). Eren çeşitli görüşleri yorumsuz sunmuş (1999), Tietze kökeni konusunda çeşitli görüşlerin bulunduğunu, sorunun daha çözülmediğini yazmıştır (2016 - 2020). GülensoyRäsänen’i kaynak göstererek Türkçe olduğunu yazmıştır (2007).

(17)

Karaağaç, sözcüğü Arapçada da Farsçada da Türkçe verintiler olarak değerlendirmiş, kaynak olarak Doerfer'in yanı sıra Erşadi'yi göstermiştir (2008).

Halat yol (Cableway (Webster 1993), Seilbahn (Seilbahnde.wikipedia 2021)) halatlı demiryolundan daha geniş kapsamlı bir terim olup teleferik hattını da kapsar (Seilbahnde.wikipedia 2021). “Urgan yol” biçiminde özleştirilebilir. Buna ip yol (ropeway (Webster 1993)) da denir. Bu anlamda yapılmış bir başka öneri “tel yol”dur (Okay 1995).

Asma hat (Schwebbahn) (Steuerwald1982), halatlı asma hat (Seilschwebbahn) (Steuerwald 1983), halatlı hava yolu (Luftseilbahn) (Seilbahn de. Wikipedia 2021) da denen “teleferik hattı” “uzaşar geçeği” biçiminde özleştirilebilir. Uzaşar teleferik (Türkay 2016), geçek hat (Özl 1978, Türkay 2016) anlamındadır.

Teleferik anlamında yapılmış bir başka öneri “varangelen”dir (Okay 1995). Bir geçek üzerinde gidip gelen taşıt anlamındaki “varagele” (Özel 2018, Sankur 2019) ile karışabileceği kanısındayız. Özleyin uzaşar da bir çeşit varageledir. Nitekim Almancada bayağıuzaşaravaragele anlamına gelmek üzere “Pendelbahn”, “urganlı varagele” anlamına gelmek üzere “Pendelseilbahn” denmektedir (Luftseilbahnde.wikipedia 2021). Almancada uzaşar kavramı urganlıda olduğu gibi taşıtla ereyli olmayıp, dizgenin bütününe kapsamaktadır. Taşıt geçeğin eklentisi olarak değerlendirilmektedir. Bayağıuzaşara İngilizcede “kalık katarcası” anlamına gelmek üzere “aerialtramway” denmektedir (Luftseilbahn de. Wikipedia 2021).Kuzey Amerika’da urganlıkatarca anlamında kullanılan “cable car” da yaygın olarak bu anlamda da kullanılmaktadır (Webster 1993). Bizdeki teleferik sözünün kaynağı olan Fransızcadaysa “téléphérique” bizde olduğu gibi geniş kapsamlı bir kavramdır. Fransızca sözcüğün kaynağı İtalyanca “teleferico” olup (Webster 1993), Fransızcada “téléférique” biçiminde de kullanılmaktadır (Saraç 1976). Sözcük İngilizceye de “telpher” biçiminde geçmiştir (Webster 1993).

Uzaşar geçeğinin eşanlamlı seçenekleri “asma geçek”, “urganlı asma geçek”, “urganlı kalık yolu”dur. Teleferik hattına “hava hattı” (skyline (Sankur 2019)) ya da “havaî hat” da denir (Sankur 2019, Steuerwald 1983, Tuğlacı 1971). Karşılığı “kalık geçeği”dir. İngilizce “skyline”ın çevirisi “gök geçeği”dir. Bunlar da uzaşar geçeğinin eşanlamlılarıdır.

(18)

Havaî hat yerden belirli yükseklikte çekilen güre (enerji) ya da iletişim hatlarını da tanımlar (Sankur 2019, Tuğlacı 1971). Kalık geçeği bu kavramın da karşılığıdır. Almancaları “Freileitung” (Freileitungde.wikipedia 2021), “Hochleitung” (Steuerwald 1983) ile “Oberleitung” (Steuerwald 1983); Fransızcası “ligneaérienne” (Sankur 2019); İngilizcesi “overheadline” dır (Tuğlacı 1971). Bunların çevirileri olan “açık geçek” (Freileitung), “üst geçek” (Oberleitung, overheadline), “yüksek geçek” (Hochleitung) kalık geçeğinin bu anlamının doğal eşanlamlılarıdır. Böyle bir geçeği oluşturan kaplıya “havaî kablo” denmektedir (Steuerwald 1983). Almancası “Luftkabel” (Freileitungde.wikipedia 2021), Fransızcası “câbleaérien” (Sankur 2019), İngilizcesi “aerialcable” (Tuğlacı 1971) ile “overheadcable”dır (Sankur 2019, Tuğlacı 1971). Karşılığı “kalık kaplısı” ya da genel dille uyumlu biçimiyle “hava kaplısı” olup, eşanlamlısı “üst kaplı”dır (overheadcable). Böyle bir geçeğe özgü tele “havaî tel” denmektedir. İngilizcesi “aerialwire”dır (Tuğlacı 1971). Karşılığı “kalık teli” ya da genel dille uyumlu biçimiyle “hava teli”dir. Kalık kaplısıyla telinin ortak adıyla karşılıkları “kalık iletkeni (Fr. conducteuraérien) ya da genel dille uyumlu biçimiyle “hava iletkeni” olan “havaî iletken” olup, eşanlamlıları “açık iletken” (Alm. Freileiter (Sankur 2019)) ile “üst iletken”dir (İng. overheadconductor). Almancada olduğu gibi “açık geçek”, “açık iletken” biçimlerine öncelik verilmesi yadırgatıcı bulunabilecek kalık sözünün kullanımını “kalık kaplısı” ile “kalık teli”ne indirgemiş olur.

Çotuksöken Çağdaş Türk Dili dergisinin Ekim 2021’de yayımlanan 404. Sayısında “-matik” biçimbirimiyle türetilmiş sözcükleri ele alarak bunların bir bölümünün özleştirilmesi için öneriler sunmuştur. Bu nedenceyle bunlara da katkıda bulunmak istiyoruz. Ali Hut adlı dilsever 10 Ekim 2010’da bize bir yad sözcük dizelgesi göndererek dizelgedeki sözcüklerin karşılıkları konusundaki önerilerimizi istemişti. Bunların arasında “q-matik” ile “telematik” de vardı. 17 Ekim 2010’da kendisine gönderdiğimiz iletide bu iki sözcük için şöyle demiştik:

“q-matik: sırişım. Bu sıramatik biçiminde yalınlaştırılmış. Buradaki matik bilişim anlamına gelen informatikten bozma. Sırayla bilişimi birleştirerek sırişım diyebiliriz.

telematik: uzuşım. Uziletişim + bilişim.”

Ertesi gün bu önerilerimiz içimize sinmeyerek 18 Ekim 2010’da Hut’a gönderdiğimiz iletide “Telematikle q-matiğe verdiğim uzuşım, sırişım

(19(

karşılıkları içime sinmedi. Bunların çağrışım yapmadıklarını düşünüyorum. Telematiğeuzbilişim demenin daha anlaşılır olacağını düşünüyorum. Q-matiktekimatiğinse informatiğin değil otomatiğin kısaltması olduğu kanısına vardım. Buradaki q İngilizcede kuyruk anlamına gelen queue'nin kısaltması. Bilgisunarda sıra takip cihazı, kuyruk takip cihazı, sıramatik olarak da anılıyor. Sıraizler, kuyrukizler, k-izler denebileceği kanısındayım” demiştik. Bu bilgilere q-matiğin TDK'nin sözlüğüne “sıra makinesi” biçiminde girdiğini (Ağakay2011) ekleyebiliriz. Çotuksöken, yazısında sıramatiğe yer vermiş, bunu “sıralayıcı, sıraveren, sıra verir” biçimlerinde özleştirmiştir.

Ali Hut'a 23 Ekim 2010'da gönderdiğimiz iletide “Sıramatiği ele almışken bankamatikle dokunmatiği de ele almamız gerekir. Bankamatiğin matiği otomatikten bozma. Bu aygıta bankomat da deniyor. Banka otomatı demek. Sözlüğümde bankanın karşılığı yatırak olarak verilmiştir. Bankamatiğe de yatırak denebilir. İlginçtir ki dokunmatiğin İngilizcesi touchmatic değil, touch. Dokunularak çalışan otomatik sistemleri tanımlıyor. Matiğini biz eklemiştir. Dolayısıyla doğal karşılığı dokunmalı oluyor. Dokunmatiğin çevirisi olarak dokunişler sıfatı da ikinci seçenek olarak sunulabilir. Buradaki –işler soneki otomatiğin karşılığı olan özişlerin yapısında bulunan bir sonek” demiştik. Çotuksöken, yazısında bankamatiği “parasayar, akçasayar” biçimlerinde özleştirmiştir.

Ali Hut 23 Ekim 2010'da gönderdiği bir iletide “Aydın Köksal “özdevinir” sözcüğünü otomat karşılığı olarak kullanıyor Dil ile Ekin kitabında” demiş. Kendisini “Olabilir. Ancak otomatiğe özişler, operatöre işleç deyince otomata da özişleç yakışıyor. Otomatiğe özişler diyen uygulam terimleri sözlüğü. Aynı sözlükte aynı şeye özdevimli de denmiş. Bunlar kavram kargaşası yaratıyor. Operatör karşılığı işleç de uygulam terimleriyle bilişimde geçiyor ki onun da yazarı Köksal” biçiminde yanıtlamışız.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. TDK. İstanbul, 1945.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 11. bası. TDK. Ankara, 2011.

Akalın ŞH, Toparlı R, Gülsevin G, Öner M, Boz E, User HŞ, Öztekten Ö, Ay Ö, Kaya MY. Türkçede batı kökenli kelimeler sözlüğü. TDK. Ankara, 2015.

Akün ÖF. Hayatı, hizmetleri ve eserleriyle Şemsettin Sami.Fraşerî ŞS. Temel Türkçe sözlük 1. Tercüman – Yapı Kredi. İstanbul, 1985, y. VII – XX.

(20)

Atalay B. Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme. TDK. İstanbul, 1941.

Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulma denemesi II. TDK. Ankara, 1978.

Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulma denemesi. TDK. Ankara, 2018.

Bläsing U. Armenisches Lehngut im türkeitürkischen am Beispiel von Hemşin. Rodopi. Amsterdam, 1992.

Buluç S, Gencan TN, Vardar B. Batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar II. Türk Dili Nisan 1973; XXVIII (259): 62.

Clauson G. An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish. Oxford University Press. Oxford, 1972.

Çotuksöken Y. “Füniküler” sözcüğünü Türkçeleştirelim. Öğrencemiz Türkçe. Yeniden Türk Dili Dergisi Temmuz – Ağustos 2021; 4 (23): 24 – 25.

Çotuksöken Y. Türkçede (-matik) biçim birimiyle sözcük üretme. Öğrencemiz Türkçe. Çağdaş Türk Dili Ekim 2021; XXXIV (404): 455 – 458.

Dankoff R. Armenian loanwords in Turkish. Harassowitz. Wiesbaden, 1995.

Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963 – 1982.

Divanülûgat – it Türk dizini. TDK. Ankara, 1972.

Doerfer G. Türkische und mongolische Elemente im neupersischen. Franz Steiner Verlag GMBH. Wiesbaden, 1963 – 1975.

Ediger E, DüNDAR T, Güyagüler T. Madencilik terimleri kılavuzu. TDK. Ankara, 1979.

Eren H. Türk dilinin etimolojik sözlüğü. Ankara, 1999.

Eyuboğlu İZ. Türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. Sosyal. İstanbul, 1991.

Fraşerî ŞS. Kamus – 1 Türkî. İstanbul, 1900 – 1901.

Fraşerî ŞS. Sadeleştirilmiş ve genişletilmiş Kamus – 1 Türkî. Temel Türkçe sözlük. Üzerinde çalışanlar: Tulum M, Akar M, Akdoğan Y, Birinci N, Bulut MA, Özkan M, Sarı M, Şentürk A, Yetiş K, Açıkgöz H, Bilgin A, Uzun H, Yelten M. Tercüman – Yapı Kredi. İstanbul 1985 – 1986.

Fraşerî ŞS. Kamus-1 Türkî. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.

Gazimihal MR. Musiki sözlüğü. MEB. İstanbul, 1961.

Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.

(21)

İşçil Şİ, Elöve AU. Türkçe hekimlik terimleri üzerine bir deneme. TDK. Bursa, 1944 – 1948.

Kahane H, Kahane R, Tietze A. Thelinguafrenca in theLevant. ABC. İstanbul, 1988.

Karaağaç G. Türkçe verintiler sözlüğü. TDK. Ankara, 2008.

Karol S. Zooloji terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1963.

Keleş R. Kentbilim terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1980.

Kuyumcu İ, Beşorak Y. Otomobil ve motor bilgisi terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1980.

Levend AS. Şemsettin Sami. TDK. Ankara, 1969.

Mıhçıoğlu C, Tezcan S, Saraç T, Dilaçar A. Batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar XVI. Türk Dili Eylül 1979; XL (336): 176.

Mıhçıoğlu C. Sözcüklerin öyküsü. Kültür Bak. Ankara, 1996.

Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.

Okay G. İnşaat mühendisliği terimleri sözlüğü. Saypa. Ankara, 1995.

Orta öğretim terimleri kılavuzu. TDK. Ankara, 1963.

Özel S, Yaşayan S, Özdemir K, Küçükaras H, Çakmakoglu G. Türkçe sözlük. 4. bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.

Özleştirme kılavuzu. TDK. Ankara, 1978.

Räsänen M. VersucheinesetymologischenWörterbuchs der Türksprachen. LexicaSocietatisFenno – Ugricae. Helsinki, 1969.

Rawlinson G. Altıncı büyük doğu hakanlığı. Çev. Ülker S. Antalya, 1985.

Rawlinson G. Altıncı büyük doğu hakanlığı. 2. bası. Çev. Ülker S. İstanbul, 1988.

Türkçe/Osmanlıca – İngilizce Redhouse sözlüğü.17. bası. Sev. İstanbul, 1999.

<https://ridetheincline.com/what-is-a-funicular-railway/> .

Sankur B. Türkçe bilim terimleri sözlüğü. Mühendislik terimleri. TÜBA. Ankara, 2019.

Saraç T. Fransızca – Türkçe büyük sözlük. TDK. Ankara, 1976.

Simon HA, Smithburg DW, Thompson VA. Kamu yönetimi. 4. bası. Çev. Mıhçıoğlu C. AÜSBF. Ankara, 1980.

(22)

Steuerwald K. Almanca – Türkçe sözlük. ABC. İstanbul, 1982.

Steuerwald K. Türkçe – Almanca sözlük. ABC. İstanbul, 1983.

Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi. TDTC. İstanbul, 1934.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. TÜBA. Ankara, 2016 – 2020.

Tuğlacı P. Okyanus 20. yüzyıl ansiklopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971.

Tulum M. Temel Türkçe sözlük'ün niteliği ve hazırlanışı üzerine. Fraşerî ŞS. Temel Türkçe sözlük 1. Tercüman – Yapı Kredi. İstanbul, 1985, y. XXVII – XXX.

Türkay K. Yeni özleştirme kılavuzu. Kırmızıkedî. İstanbul, 2016.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. İnkılâp. İstanbul, 1986.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 2. bası. İnkılâp. İstanbul, 1991.

Ülker S. Dirgerlik terimlerinin dirgerlikdışı anlamları. Dirgerin Sesi 2002; 12: 25 – 26.

Ülker S. Dirgerlik dilinin Türkçeleştirilmesi uzgöreçte. Dirgerin Sesi 2008; 18: 169.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 4. bası. İstanbul, 2009.

Webster's third new international dictionary unabridged. Könnemann. Cologne, 1993.

<https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Freileitung&oldid=212550112> , 31. Mai 2021.

<https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Luftseilbahn&oldid=212549325> , 31. Mai 2021.

<https://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Seilbahn&oldid=213340850> , 27. Juni 2021.

[https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Cable_car_\(railway\)&oldid=1032094412](https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Cable_car_(railway)&oldid=1032094412) , 5 July 2021.

https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Cable_railway&oldid=1003101638 , 27 January 2021.

<https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Funicular&oldid=1030076833> , 23 June 2021.

DEĞİŞEN İKLİM VE KÜLTÜREL İRADE

NURAY GÖK AKSAMAZ

“Küresel salgın” ve “iklim değişimiyle küresel mücadele” gibi gündemler, küreselleşme sürecini çokuluslu ağlarının somutlaşan etkileriyle ve insanlığın ödemekte olduğu küresel bedel ile duyurmayı sürdürmektedir. Günümüz gelişmeleri, güdümlü teknolojinin dünyayı yeniden yapılandırmada daha kapsamlı biçimde belirleyici olacağını ve insanın tamamen teknolojinin kontrolü altına alınması sonucunda nesnel gerçeklikle bağın kopabileceğini göstermektedir. Küreselleşme sürecinde çokuluslu şirketlerin oynadığı önemli rol ile dünyadaki ekonomik ilişkilerin ve sistemin farklılaşmasına dayalı olarak yalnızca insanın yaşam alanı ve üretim biçimi değil, makineler ve sistemle bütünleştirilerek (entegre edilerek) kimliği, doğası ve değerleri değiştirilmektedir. Bilim-teknolojinin siyaset, endüstri ve ekonomiyle ilişkileri hızla kültürel değişimler yaratmaktadır. İnsanlığın manevi kültürüyle birlikte sanatsal birikimi gelecek kuşaklara gerçek deneyimler içinde aktarılamazsa kültürümüz gelecekte insansız, dilsiz ve güdümlü (siber) olacaktır! Bu bağlamda kültür, insanlık için bir karar sorunudur.

1970’lerde ekonomik kriz nedeniyle ABD’de başlatılan ve etkilerini SSCB’nin dağılmasıyla 1990’lardan sonra dünyada yoğun olarak hissettiğimiz “neoliberal politikalarla” küreselleşme ve teknolojik dönüşüm odaklı kalkınma süreçlerinin toplumsal değişime büyük etkisi olmuştur. Bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşması, sermayenin serbest dolaşımıyla yeniden yapılandırmalar, çokuluslu şirketler eliyle değişen üretim biçimleri; göçlerle, kentleşmeyle, ekonomik krizlerle, çatışmalarla, savaşlarla iklim sürekli olarak

değişmektedir.1980’li yıllarda yaygınlaşmaya başlayanpost-kuramlar ve küresel ağlarda“postmodernizm” ile öne çıkan yaklaşımların farklı kültürlerle birlikte çoğulculuğu gündeme getirdiği bilinmektedir.Bilişim teknolojileri alt yapısıyla sermaye ile birlikte küreselleşen kültür ise toplumsal hareketlerin ve direniş kimliği, proje kimliği gibi kimliklerin hızla yaygınlaşmasını sağladı.1990’lı yıllardan günümüze dek bilişsel alt yapıya dayalı küreselleşme süreci üst yapıyı belirlemede önemli yol alırken,yeniden yapılanan dünya kapitalizmi içinde emek-sermaye-güç dengesi kapsamlı bir biçimde değişti.Bilgi teknolojilerinin kullanılmasıyla esnek üretime geçilirkenyeni üretim organizasyonları üretim biçimlerinde, emek gücünün yapısında ve toplumsal yapıda önemli değişiklikler yarattı. Sanayi Devriminin yarattığı sınıfsal ayrışma belirsizleşti. Bilişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşmasıylakitle iletişimi, göçler ve kentleşmegibi diğer süreçleri de içeren değişimler, kapitalizmin ağını genişleterek yayılmasıyla ilişkilidir ve “kapitalist modernleşme” terimiyle kavranabilmektedir. Tomlinson’a göre,kapitalizmin yeni bir aşamaya girmesine yol açan başlı değişiklikler, Bilişim Devrimi (Endüstri 3.0) ile sermayenin yoğun biçimde uluslararası duruma gelmesi ve siyasal güç olarak egemen (ulus) devletin aşılmasıdır (J. Tomlinson, Kültürel Emperyalizm, 1999, Ayrıntı Yayınları).Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımıyla günümüz dünyasının küresel ağlarda bulunduğu iklim, bilişim iklimidir. Bilişsel alt yapı, toplumsal ilişkiler sistemini ve örgütlenme biçimini belirleyerek yeni bir iklim yaratmıştır. Başka bir deyişle geride bıraktığımız otuz yıllık süreçte bilişim teknolojileri dünyadaki kültürel iklimi değiştirmiştir. Öte yandan kültürün öznesi olan insanın, endüstriyel devrimler olarak kodlanan süreçte hızla nesneleşmekte olduğu da görülmektedir.Küresel sistemin konumlandığı, egemen devletleri baskılayan, kültürü biçimlendiren, farklı nedenlerle bir

biçimde gönderildiğimiz bilişim iklimi, post-endüstriyel kapitalist üretimin sunduğu bir yaşam alanı olmaktadır. Ağ toplumu ya da bilişim toplumu bilişsel alt yapı nedeniyle ortaya çıkmıştır. Castells'e göre ağ toplumu; küresel ölçekte sermayenin, kültürün, iş gücünün ve toplumların karşılıklı bağımlılık içerisinde girmeleridir (M.Castells, Enformasyon Çağı /Ağ Toplumunun Yükselişi (Cilt 1), 2. Baskı, 2008, Bilgi Üniversitesi).

Yeni teknolojiler, yapılandığı yeni iletişim olanaklarının yanı sıra güdümlü (siber) fiziksel sistemleriyle bilişsel olanın içinde yapıntı bir dünyayı kurmaktadır. Günümüzde bilişim teknolojileri ile tüm yaşamsal mekanizmaları bir araya getirmeyi ve üretim ile tüketimi yeniden yapılandırmayı amaçlayan “Endüstri 4.0” ile yüzleşiyoruz. Endüstri 4.0 ile yeteneklerin bütününe makineler kazandırılmasının olası duruma geldiği dile getirildi. Derken “toplum odaklı insansız teknolojiler” ile “Endüstri 5.0”’nda yola çıktığı görüldü. Anladık ki yapay zekâ işsiz kalmayacak, toplum için çalışacak! Sözelimi; “Veri Dedektifi, Etik Kaynak Kullanımı Yetkilisi, Siber Kent Analisti” vb. olarak pek çok işte görevlendirilecek! İnsanın yaşantısı ise bir yandan sisteme veri sağlayarak, bir yandan yeni teknoloji tasarlayarak bir bilim-kurgu filminin içinde çevrimiçi sürecektir. Önceki uygarlıklarda, mitolojilerden de yansıdığı üzere geliştirilen teknolojik araçların esin kaynağı genellikle insanın dışındaki doğal varlıklar iken günümüzde son aşamada geliştirilen araçların ve nesnelerin esin kaynağı insandır, insanın sinir sistemi ve beynidir. Gerçek; hücreler, matrisler, bellekler ve komut modelleri tarafından sonsuz sayıda işlemsel olarak yeniden üretilmektedir. Aslında gerçek bu değildir; çünkü, onu sarıp sarmalayan bir düşsellikten yoksundur. Bilişim kültürüyle sayısal bir temel üzerinde yansıtılan imgesel ya da sanal evren, insanın gerçek evren ile bağlarını giderek zayıflatmaktadır. Yaşantımızın yeni modelleme teknikleriyle gün geçtikçe bir

benzetime (J. Baudrillard, Simulakrlar ve Simölasyon, Doğu Batı Yayınları, 5.Baskı, 2010, Ankara)dönüştürölmesi ardındaki tasarımların insanlık için nasıl bir gelecek yaratacağıını geniş ölçekte zamanında anladığımız söylenemez. Yeni teknolojilerin geliştirilmesi için maddi olanak yaratan ve devletlerin izlediğı politikalara bağılı olarak çokuluslu şirketler aracılığıyla teknoloji transferini sağılayan güçlerin; bir merkezden kontrol edilebilen bir sistemde insanı biçimlendirebilme, yönlendirebilme, kontrol edebilme ve geleceğı hakkında karar verme olanağı yarattıklarını ise kısmen anlamaya başladık.Peki, günümüz insanı kendi geleceğini ne ölçüde yönlendirebilecektir?

Teknolojinin Sanayi Devriminden beri ekolojik dengeyi gözetmeden kullanılışı ve uluslararası sermaye hareketliliğıyle varılan yeni aşamada küresel sıcaklık artışıyla dile getirilen iklim değışikliği sorunuyla da yüzleşmeye başladık. Küresel sıcaklık artışının sanayileşme ile başladığı dile getirilmektedir.Atmosfere salınan sera gazlarının kontrolsüzce artması ve karbon içeren sera gazlarının karbon emisyonuna yol açmasının iklim değışikliğine neden olduğı, buzulların erimesinin ise deniz seviyesinin yükselmesine neden olacağı vurgulanmaktadır. Sanayileşme ile yüksek oranda tüketilen fosil yakıtlar, dolayısıyla ölkelerin enerji politikaları ve kalkınma stratejileri küresel sıcaklık artışında önemli rol oynamıştır. Kapitalizmi besleyen ve kapitalizmle beslenen tüketim olgusu, ormanların yıkımı ve yakımı, uluslararası ticaret ve ulaşım etkinliklerindeki artış ve atık maddeler dünyadaki doğıal yaşamı tehdit eden olumsuz durumlara yol açmıştır. Paris Anlaşmasıyla “İklim Değışikliğiyle Mücadele” kapsamında yeşil politikalar doğırultusunda ortaklıklarla ve yenilenebilir enerji ile teknoloji geliştirilmesinin sürdürölmesi ve teknoloji transferi gündemdedir. İklim değışikliğiyle mücadele politikaları sürdürölülebilir kalkınmanın ya da yeni endüstrilerin enerji kaynaklarının fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji olması

yönünde değişim öngörmektedir. Özetle,kapitalist küreselleşmenin iklim değişikliğini her açıdan hızlandırdığı söylenebilir ve sorunların ardında yönetim sistemleri vardır. Bütünleşmeye yönelmiş politika ve planlamalar ise sürdürülebilir kalkınma hedeflidir ve teknolojinin sürekli olarak geliştirilip aktarılmasına dayalıdır. Dünyadaki yeniden yapılanmanın yalnızca enerji dönüşümü üzerinden değil, küresel ekonomik dönüşüm üzerinden tasarlandığı ve ekonominin bilgi yoğun sektörlere daha fazla bağımlı olması gerektiği anlamına da geliyor, bu durum.Bütünleşme sürecinde yeni güç dengelerinin sürdürülebilir kalkınma ve karbon emisyonunun azaltılması hedeflerine yönelik olarak yeşil para, tahvil vb. ile kurulmasının planlandığı açıkça dile getirilmektedir.Yeni üretim ve tedarik modelleri, su kaynaklarının kullanımıyla ilgili yeni düzenlemeler, atık su yönetimi, karbon ayak izinin ölçülmesi vb. derken “dijital paranın”dünyanın yeniden yapılandırılması sürecinde özgürce dolaşımını sürdüreceği anlaşıyor.

Dünyanın geleceğini tehdit eden iklim değişikliği karşısında ekolojik haklar da gündeme gelmektedir. Yeni süreçle birlikte yapılacak düzenlemeler tüm varlıkların haklarının masaya yatırılmasını ve insan hak ve özgürlüklerinin yeniden ele alınmasını gerektireceği açıktır. Süreçteki ekolojik değişimler küresel kapitalist sistemin güdümleyişinden bağımsız iklim değişiklikleriymiş gibi nitelendirilerek “Antroposen” terimi de gündeme getirilmektedir.İnsani gelişmede ve insanlığın gezegene bıraktığı her tür izde, kapitalist modern sistemin küreselleşme üzerinden oynadığı rol göz ardı edilmektedir. Sömürgecilik, kapitalizm, ırkçılık ve ataerki gibi politikaların yarattığı çelişki ve karşıtlıklar gündeme getirilmeden insanlığın gezegene etkileri gündeme getirilmektedir. Bir yandan insanlığın yeni programlar dahilinde bilişim teknolojileri üzerinden sunduğu verilerin yapay zekâya ve

robotik sistemlere yönlendirilmesi sağlanırken, bir yandan da insanın iklim değişikliğinin kaynağı oluşu, gezegene baskıları ve bıraktığı kötü izler vurgulanmaktadır. İnsanlık kültürünün sayısal teknolojiye indirgenmesiyle toplumların modernleşme sürecini tamamlayamadan kapitalist bir sistem içinde öğütölmek istendiğı algısı oluşmaktadır. Adil bir iklim için savaşımın zorunlu olduğı her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Peki bizler, insansız teknolojilerle ağ sisteminin egemenliğı ve hak ihlalleriyle kültürümüze karşı yoğun baskılar karşısında irade koyup kültürel eylemciler olabilir miyiz? Kendi kültürümüzü ve doğamızı korumak konusunda öz irade gösterebiliriz, kuşkusuz. Kaybolmakta olan kültürleri yaşatmak ise kolektif irade oluşturan süreçlerin başarısıyla olanaklıdır. İnsanlığın; benimsediğı değerlerle yenilenebilir enerjisini, gizilgücünü, düşünme yeteneğini, yaratıcılığını işlevsel kılacağı bir iklime gereksinimi vardır. Bireylerin edindikleri kültürü baskı altında kalmadan ve üzerinde uzlaşılabilen evrensel değerlerle çevrelerine yansıtabilecekleri çoğulcu demokratik bir sistemde yaşamaya gereksinimleri vardır. Sürdürülebilir bir yaşam sürdürülebilir insanlık ile diyesi tüm hak ve özgürlüklere sahip çıkılmasıyla anlam kazanacaktır.

CENAP ŞAHABETTİN (1871 – 12. Şubat. 1934)

YILMAZ ÇONGAR

Cenap Şahabettin, Edebiyat-ı Cedide'nin en yenilikçi, en ahenkli, ruhları derinden sarsan ve coşkulara boğan bir şairidir. Düz yazıları ile de zamanında çok beğenilmiştir. O, hüneri kaleminin ucunda olan bir mozaik ustasıdır.

Tevfik Fikret'ten üstün müdür? Kendine sorulduğunda "Ben Fikret'in öğrencisiyim." der. Bu konuda Fikret'in düşüncelerini öğrenmek istediğimizde, en büyük üstadın Cenap olduğunda diretir. Cenap Şahabettin, 1871 yılında Manastır'da doğmuştur. 1877-1878 yıllarında Ruslarla yapılan savaşta yani 93 Harbi'nde Plevne'de Gazi Osman Paşa'nın yanında çarpışırken şehit düşen Binbaşı Osman Şahabettin beyin oğludur. 6 yaşında babasız kalan Cenap, annesi İsmet hanımla İstanbul'a göçerler. Küçük aile Fatih civarına yerleşir. İlk öğrenimini Mekteb-i Fevziye'de yapan Cenap, Eyüp ve Gülhane Askeri Rüştiyeleri'ne devam eder. Yüksek öğrenimini Askeri Tıbbiye'yi birincilikle bitirerek tamamlar. 1899 yılında o, bir doktor yüzbaşısıdır. Tıp eğitimi yaptığı yıllar edebiyata ilgisi de başlamıştır. İlk şiiri 1885'te Saadet gazetesinde yayınlanır, bu, Şeyh Ali Vasfi'ye nazire olarak yazılmış olan bir gazeldir. Şeyh Ali Vasfi, Muallim Naci'nin dostu ve şair bir kişidir. Gazelin bazı beyitleri şöyledir:

Meykeşler eder sagar-ı sahbaya perestiş

Her aşık eder dilber-i ra'naya perestiş

Bak arz-ı cemal eyliyor ol şuh-u dilaram

Etmez mi gönül böyle temaşaya perestiş

Zülfün tarıyor şane-i elmas ile canan

Etmez mi gönül zülf-ü mutarraya perestiş

(1885)

Yabancı sözcükler ve tamlamalar:

Meykeş: Şarap içen, sagar-ı sahba: şarap bardağı, perestiş: tapınırcasına sevmek, dilber-i rana: hoş dilber, arz-ı cemal: yüz güzelliğini göstermek, şuh-ı dilara: gönül süsleyici oynak dilber, şane-i elmas: elmas tarak, mutarra: çok taze.

O günlerde, yine yazınsal yaşamımız eski, yeni çekişmesi içindedir. Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamit, yeniyi, Muallim Naci, Ahmet Mithat Efendi eskiyi savunurlar. Cenap ise,

Naci'nin etkisindedir. Onun şiirlerini tahmis eder (beşler). Mekteb-i Edeb'ini, İslahat-ı Edebiyesini okur, ezberler. Naci'de onu yüreklendirir. Cenab'ı okuyanlar, "Yeni bir divan şairi yetişiyor" derler.

1890 yılında Cenap, mesleğindeki başarısı nedeniyle, cildiye ve frengi hastalığı hakkında uzmanlık eğitimi alması için Paris'e gönderilir. Orada dört yıl kalır. Çocukluğundan beri doğanın güzellikleri karşısında son derece duyarlı olan şair, Paris'te sembolistleri inceler. Gerçek sanatın dilbilgisi dahil hiçbir kuralla sınırlandırılmaması gerektiğine inanır. Gustave Flaubert, Verlaine ve Mallarme'yi okur, ünlü yazarlarla kişisel dostluklar kurar.

Yurda döndüğünde, önce Mersin'e, ardından Rodos'a atanır. İstanbul'dan uzak oluşu nedeniyle yazınsal değişimleri yeterince izleyemez. Buna karşın özellikle Mektep dergisindeki şiirleri ona ün kazandırır. Sürekli olarak kendini yenileme çabasındadır. Çoğu çevreler şiirlerini Fransızca'dan çeviri sanırlar. Kullandığı sözcükler ve tamlamalar o güne dek alışılmış şeyler değildir. Ruhta ve özde zamanına göre çok ileridir. Simgecilikten (sembolizmden) etkilenecek imgeleminin yarattığı yeni benzetmeler kullanmakta ustadır. O, çoğunlukla simgeciliğin bir türü olan istiare (eğretileme) san'atını yeğler. Bu nedenle, yenilikçiler, özellikle Tefik Fikret, Hüseyin Cahit, Cenap'ın şiirlerine övgü yağdırırlar. Böylece Cenap, Servet-i Fünun'culara yaklaşır ve Edebiyat-ı Cedide kuvvetli bir sanatçı, duygulu bir şair kazanır. 1896'da Servet-i Fünun dergisinin yazı işleri müdürlüğüne Tefik Fikret getirilir. Bundan böyle oluşturulan topluluğun temeli, Tefik Fikret, Cenap Şahabettin ve Halit Ziya tarafından atılmış olur. Mehmet Rauf, Hüseyin Siret, Hüseyin Cahit, Celal Sahir, Faik Ali, Saffet-i Ziya, Ahmet Reşit, Ahmet Şuayıp, Ali Ekrem, Ahmet Hikmet, İsmail Safa, Süleyman Nazif, Süleyman Nesip gibi yenilikçi yazarlar topluluğa sonradan girerler.

Cenap 1896 yılında görevli olarak Hicaz'a gönderilir. Hac yolunda adlı gezi notları önce Servet-i Fünun'da yayımlanır, sonra kitap halinde basılır. İkinci Meşrutiyet'ten sonra, şiiri ikinci plana bırakan Cenap Şahabettin politikayla ilgilenir. Mesleği bakımından çok büyük görevler alır, Meclis-i Kebir-i Sıhhiye üyeliği, Umur-u Sıhhiye

Müfettiş-i Umumiliği gibi.

Şair, 1914'te emekli olduktan sonra Darülfünun'da (Üniversitede) Fransızca ve Batı Edebiyatı dersleri verir. Kendisine müderris yani profesör ünvanı verilir.

Birinci Dünya Savaşı içinde Cemal Paşa'nın koruması altında bazı ticari işlere girer. Savaş sonuna doğru Paşa'nın daveti üzerine Süleyman Nazif'le birlikte Şam'a giderler. Suriye Mektupları bu gezinin ürünüdür. Cemal Paşa'nın koruması altına girmesi, kamuoyu tarafından hoş karşılanmaz. 1918'de, yine Süleyman Nazif'le Hadisat gazetesini çıkarırlar. Aynı yıl Tasvir-i Efkar gazetesi adına Avrupa'ya gider. Oradan gönderdiği mektuplar Avrupa Mektupları adıyla bir kitapta toplanır. 1919 yılında, Edebiyat Fakültesi'nde Osmanlı Edebiyatı Tarihi dersleri verir, fakat bu konudaki bilgisi yetersizdir. Derslerde İngiliz Türkologlarından Gibb'in Osmanlıca Şiir Tarihi'ni çevirterek okutur.

Cenap, işin başından beri ulusalcılığa ve öztürkçeciliğe karşıdır. Bu durum onda bir karakter haline gelmiştir. Şair, Ali Canip, Ruşen Eşref, Fuat Köprülü ile yaptığı tartışmalarda

Arapça ve Farsça'yı savunur. Türkçülük akımı için, "işittiğim ve bildiğim tarihi yalanların en büyüğüdür" diyecek kadar ileri gider. Genç Kalemler için "Selanik'ten saliverilmiş bir balondur" der.

Cenap Şahabettin, yaşamının en büyük hatasını Mütareke yıllarında yapar. Kurtuluş Savaşı bilincine ve Anadolu'da Mustafa Kemal'in başlattığı ulusal harekate karşı çıkar. Mustafa Kemal'in ne büyük bir önder olduğunu algılayamaz. Ali Kemal'in Peyam gazetesinde Kuvay-ı Milliye aleyhine yazılar yazar. O Ali Kemal ki; vatan hainliği suçuyla İstanbul'dan alınıp, Ankara'ya yargılanmak üzere götürülürken İzmit Bölgesi komutanı Nurettin Paşa (Sakallı Nurettin) tarafından linç ettirilerek öldürülmüştür. Peyam gazetesinin birçok sayılarında o günlerde şöyle yazılar çıkar:

"Ey Anadolu halkı! Yurduna giren Yunan askerlerine iyi davran, saygı göster, karşı gelme, çünkü onlar İngiliz dostlarımızla birlikte, bize medeniyet getiriyorlar, Dersaadet'ten Padişah efendimiz'de böyle diyor, böyle emrediyor."

O günlerde Ali Kemal, Rıza Tevfik, Cenap Şahabettin ve çevreleri aynı düşüncededirler. Cenap'ın bu olumsuz tutumları, gençliği kendine küstürür. Üniversitedeki öğrenciler derslere girmezler, karşı gösterilere başlarlar. Cenap daha fazla dayanamaz, 1922'de Üniversitedeki görevinden ayrılır. Bu olay onun sanatçı kişiliğini de olumsuz etkiler.

Cumhuriyet'in ilanından sonra evine çekilir, yaşamının geri kalan bölümünde politikayla ilgilenmez, zamanını okumakla geçirir.

Ölümüne doğru düşüncelerinden büyük bir dönüş yapar, pişmanlık gösterir. Cumhuriyet Gazetesi'nin 16-19 Mayıs 1933 tarihli sayılarında yayınlanan yazılarının bir yerinde, "Mazi ahtapotunun kollarından ruhlarını kurtaramayanlar inkılabın yüksekliğini kavrayamazlar" der.

12 Şubat 1934 günü geçirdiği beyin kanaması sonucu yaşamını yitirir. Elhan-ı Şita (Kış Musikileri) nin, uçuşup düşen karların şairi, yine soğuk, karlı bir kış gününde Bakırköy Mezarlığı'ndaki kabrine kızının yanına gömülür.

Elhan-ı Şita onun en ünlü şiiridir. Aşağıdaki beyitler o şiirden birkaç örnektir:

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş,

Eşini gaib eyleyen bir kuş

gibi kar

Geçen eyyam-ı nevbaharı arar

Ey uçarken düşüp ölen kelebek

Bir beyaz rişe-i cenah-ı melek

gibi kar

(31)

Seni solgun hadikalarda arar.

Başladı küçük küçük pervaze

Karlar

Ki, semadan düşer düşer ağlar.

Yabancı sözcükler ve tamlamalar:

Lerze: titreme, eyyam-ı nevbahar: ilkbahar günleri, rişe-i cenah-ı melek: meleğin kanadının saçağı, hadika: bahçe, pervaze: uçmaya.

Cenap Şahabettin'in şiirleri, ne yazık ki bir kitap halinde zamanında yayınlanamamıştır. 1901 yılına dek hep Servet-i Fünun'da ve çeşitli dergilerde, gazetelerde görülmüştür. Genç kuşakların elinde yalnızca antolojilerdeki birkaç şiir vardır. Bu denli az şiir bile, onun büyük bir şair olduğunu kanıtlamaya yeter. Şairin en büyük özelliği, sürekli değişik imgeler kullanmadaki ustalığıdır. Doğaya, geceye, ağaçlara, kışa, kara, sonbahara, hep onlarda canlı, duygulu bir varlık bulunuyormuşcasına bakar. Şiiri monotonluktan kurtarmak, yepyeni coşkulara ulaştırmak ister.

Şairin 1896'da yazdığı Temaşa-yı Hazan doksan altı dizedir. O, burada sonbaharı, sürekli öksüren bir veremliye benzetir. Ölmek üzere olan dalların çırpınışını, yaprakların dökülüşünü, rüzgarın inleyişini anlatır. Sevgilisini, sonbaharın bu cançekişmesini izlemeye, üzüntüsüne ortak olmaya çağırır.

TEMAŞA-YI HAZAN'dan

Gel bugün de, sükut ile güzelim

İhtizar-ı hazanı seyredelim

Sevgilim, dinle işte bad-i hazan

Müteverrim misali öksürüyor

Hem de bir öksürük ki, çok sürüyor.

(...)

Kainat oldu sanki ser -ta ser

Bir büyük hastane-i etfal

Öyle bir yer ki pür-huruş-i sual

(...)

Sar'a-i ihtizar içinde gusun

(32)

Çırpınır, çırpınır, kırar, kırılır
Bad-i nalana haykırır darılır.

Ah o dallardaki fütur-i derun
Onların tavr-ı serzeniş karı
Onların maderane ekdarı!...

O nihalandaki sallanan yuvalar,
O perakende nazenin muğber
Uçuşan, savrulan düşen tüyler...

(...)

Dökülürken ah o yapraklar
Gamlı hemşireler gibi araşır
Öyle hemşireler ki gam yaraşır.

(...)

Bir katre-i şebnem-i matem
Mevsimin her yerinde lerzandır
Her taraf gizli yasla giryandır.

(...)

Yeter artık nezaremi güzelim
O senin mevdi görmemiş diden
Korkarım incinir bu rüyetten

Gel bahar-ı hayali seyredelim

(1897)

Yabancı sözcükler ve tamlamalar:

Temaşa-yı hazan: sonbaharı izlemek, ihtizar-ı hazan: sonbaharın cançekişmesi, bad-ı hazan: sonbahar rüzgarı, müteverrim: veremli, ser - ta ser: baştan başa, hastane-i etfal: çocuk hastanesi, pür huruş-i sual: öksürük gürültüsü dolu, sar'a-i ihtizar: can çekişme sarası,

gusun: ağaç dalları, bad-i nalan: inleyen rüzgar, fütur-u derun: içten zayıflık, serzenişkar: başa kakan, maderane ekdar: annece üzüntüler, nihalan: fidanlar, nazenin: narin, muğber: gücenik, şebnem-i matem: yas çiği, lerzan: titreyen, gıryan: ağlayan, nezare: bakış, dide: göz, rüyet: görüş, görme.

Cenap, şiirlerinde ressamı kışkırtacak denli güzel resimler çizer, fakat ne yazık ki, bunları sözlüğe bakmadan anlamak zordur, eğer sözcükleri ve tamlamaları çözersek, bugün de yarın da ayakta kalacak çok güzel duygular, imgeler birer pırlanta gibi parlar. Şair, dilde sadelik diye bir şey tanımaz, bunu “dili çirkinleştirmek” olarak algılar. O, tüm yaşamında ve sanatında inatçıdır. Gerçekler yalnız kendi bildikleridir.

Temaşa-yı Leyal adlı şiirinde Cenap, sevgiliyle geceyi izlemektedir. Şiirde asıl unsurlar, ışık, gölge, yarı karanlık, karanlık ve sessizliktir. İnsanlar gibi gece de derin bir uykuya, karanlık ve sessizliğe bürünmüştür. Evrende tüm varlık kaybolmuş, yalnızca melekler sezilmektedir. Bu arada gökyüzünde bir bulutun kenarından süzülüp çıkan ay bu tabloyu alaycı bakışlarla izler. Artık gerçekler silinmekte, bilinmezlik kavramları semboller halinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle şair, sembolist şiirin öncüsü sayılır. Aşağıda, Halit Ziya beye sunulan ve kırk sekiz dizeden oluşan bu Temaşa-yı Leyal adlı şiirden bazı örnek dizeler sunulmuştur:

Gel bu akşam da ser-be-ser güzelim,

Levha-i kainatı seyredelim,

Gölge, hep gölge, her taraf gölge,

Gölgelerle bütün zemin mestur,

Asuman yalnızca nim manzur.

Her taraf huftu, her taraf rakid,

Sanki engüşt ber-dehan melekut

Bütün eşyaya der: Sükut, sükut

(...)

Seyreder bir bulut kenarından

Bir hilalin nigah-ı tannazı

Kalb-i zulmette titreyen razı

Ah bak sevgilim, bu zulmette

Ne kadar cüssesiz kalır insan

Bizi guya ezer bu leyl-i giran.

(...)

Sevgilim... gölge, her taraf gölge;
 Sana mı düştü reng-i ye'si şebın
 Gölgeleudi senin de reng-i lebin
 Sen bile başladıñ görülmemeğe

(1897)

Yabancı sözcükler ve tamlamalar:

Temaşa-yı leyal: geceleri izlemek, ser-be-ser: baş başa, levha-i kainat: evrenin tablosu, mestur: örtülü, asuman: gökyüzü, nim manzur: yarı görülen, huftu: uyumuş, rakid: durgun, engüşt ber- dehan: parmağı ağzında, melekut: melekler, nigah-ı tannaz: alaycı bakış, kalb-i zulmette: karanlık kalpte, raz: sır, leyl-i giran: ağır gece, reng-i ye'si şebın: akşam kederinin rengi, reng-i lebin: dudağının rengi.

Cenap, Yakazat-ı Leyliye, (Gece Uyanıklıkları), Riyah-ı İlham (Esin Rüzgarları), Terane-i Mehtap (Ay ışığı ezgisi), Terane-i Sabah (Sabah ezgisi), Elhan-ı Hazan (Sonbahar Müziği), Lika-yı Hazan (Sonbaharın Yüzü), Riyah-ı Mesa (Akşam Rüzgarları), Hasta, Unutmalıyım, Benim Kalbim, Senin İçin, Nale-i Hasret (Özlem İniltisi), Sana Dair, Giysu-yi Yar (Yarın Saçı) gibi şiirleriyle çevresinde yenilik, değişiklik ve yüksek sanat havası estirdiğine inanmış, bu inancını tutucu kişiliğiyle yan yana yürütmüştür.

Cenap'ın münacaatları, mersiyeleri de vardır. Bunları Meşrutiyet yıllarında yazmıştır, çoğunda yüreğinin tüm temizliği ile Tanrı'dan bağışlanma diler. Aşağıdaki iki dördlük örnek olarak sunulmuştur:

Arıyor secdelerde didelerim
 Her gece pür sitare küngürede
 Düşüp üstünde ağlamak dilerim
 Söyle ey Tanrı! Dizlerin nerde?

Af ile setr için günahımızı
 Arz-ı meyuse Rabbim at elini
 Dinledin altı bin yıl ahımızı
 Yeter ey Halik'im uzat elini.

(2 Eylül 1911 İctihat)

Yabancı sözcükler ve tamlamalar:

Münacaat: Tanrı'ya yakarış, pür sitare küngürede: yıldızlarla dolu kubbede, setr: örtmek, arz-ı meyuş: umutsuz dünya, Halik: Yaratan

Kitabe-i Seng-i Mezar'dan: (Mezar Taşı Yazılar'ndan)

Okuyup tabsıra-i ömrü esefsiz kapadım,
Ebediyen uyusun toprağın altında adım.

Yatağım gerçi yosun örtülü bir taşlıktır,
Yorulan cepphem için taşlar ipek yastıktır.

(...)

Kış günü ruh-u günahkarımı örter karlar,
Başım üstünde yazın af ile güller açar.

(1924)

Yabancı sözlükler ve tamlamalar:

Tabşıra-i ömür: Yaşam defteri, esef: acınmak, yazıklanmak.

Cenap Şahabettin'in Senin İçin adlı şiirinin ikinci dörütlüğü Saadettin Kaynak tarafından Eviç makamında bestelenmiştir.

Doğuyor ömrüme bir yirmi sekiz yaş güneşi
Bir kuş okşar gibi sen saçlarımı okşarken
Koklarım ellerini gülleri koklar gibi ben
Avucundan alırım kış günü bir yaz ateşi.

Cenap Şahabettin'in şiirlerinin çoğunda zor anlaşılır yabancı ve duyulmamış sözcükler, tamlamalar kullanması, zamanın bazı edebiyatçıları tarafından ağır eleştirilere neden olur, özellikle Mektep dergisinde yayınladığı Terane-i Mehtap adlı şiirinde kullanılan "Saat-i semen fam (Yasemin renkli saatler) tamlaması, bardağı taşıran son damla olur. Özellikle Ahmet Mithat Efendi, "Dekadanlar" başlıklı bir yazı yazarak bu tamlamayı diline, daha doğrusu kalemine dolayarak yazınsal kavgayı başlatır, ardından Servet-i Fünun'culara karşı olan diğer yazarlar ki, Ahmet Rasim'de aralarında, eleştiri bombardımanını artırırlar. Yıl 1896 dır, bu tartışmalar üç, dört yıl sürer. ("Dekadan", Fransızca bir sözcüktür, "çöküş, çökmüş, düşkünleşmiş" anlamlarına gelir. Ayrıca "on günlük eşek yavrusu " demektir.) Cenap'ı, Osmanlıca'nın yapısını bozmakla, dili, havas, avam (seçkin, halk) olarak ikiye

bölmekle suçlayan yazılar daha da şiddetlenir, alay etmeye, küçümsemeye, hakarete dek varır. Karşı taraf ta boş durmaz, Hüseyin Cahit, Süleyman Nesip, Tevfik Fikret savunma yazıları kaleme alırlar. Sonunda Tevfik Fikret “Timsal-i Cehalet” adlı, yanıtlanması güç, ağır bir yazı yazar. Buna karşılık, Ahmet Mithat Efendi’de “Teslim-i Hakikat” adlı bir yazıyla, Servet-i Fünun’culara aşırı haksızlık etmenin anlamsız olduğunu dile getirerek kavgayı sonlandırır ve bu olaydan sonra yazarlığı bırakır, yaşamının sonuna dek Darülfünun’ da edebiyat ve dinler tarihi dersleri verir.

Cenap Şahabettin, şiirleri kadar, düz yazılarıyla da ünlüdür, çoğunlukla takma ad kullanır, Dahhak-ı Zalim, Dahhak-ı Mazlum, Raik Vecdi, Ahmet Peyman gibi. Denemelerinde, gezi anılarında, Tiryaki Sözleri’nde onun ince, kıvrak zekası, süslü anlatımı, titiz, dikkatli çalışması göze çarpar. Çala kalem yazı yazarları beğenmez, bunların arasında Ahmet Mithat Efendi’yi örnek gösterir. Gustave Flaubert’in yazı masasında çalışırken öldüğünü belirtir ve “bizde ölen değil terleyen bile yok” der. Yazarların, birbirini çekemediklerine inanır “Onların hal hatır sormalarında bile çok defa dış gıcırıltıları vardır.” der. O zamanlar devlet dairelerindeki yazışmalarda Divan Edebiyatı’ nın “inşa” denen düzyazı biçiminin hala sürdürüldüğünü ve bunun bir an önce değiştirilmesi gerektiğini savunur..

Cenap Şahabettin’ in yaşam deneylerinden, toplum ilişkilerinden, genel kültüründen süzölmüş, ayıklanmış, birer ikişer tümcecik değerli sözleri vardır, bunlara kendisi “Tiryaki Sözleri” der, bunlardan birinde “Filozof kadar derin düşüneceksin, ninem kadar basit konuşacaksın” dediği halde, kendisi bu ilkeye hiç uymamıştır. Yazılarında halk edebiyatından yararlanma yollarını hiç aramaz. Kadın, onun için, evini temizleyen, yemek pişiren değil, piyano çalan, dans eden kadındır. O, “sanat, sanat içindir” ilkesinden yola çıkarak, sayıları çok az olan mutlu azınlık diyebileceğimiz, elit ve aydın kitlesi için yazar. Gezi edebiyatı dalında, Hac Yolunda, Avrupa Mektupları gibi yapıtları batılı yazarları imrendirecek güzelliكتedir. Refik Halit Karay, Cenap’ın düzyazıları için, “Paul Bourget’nin, Sansation de İtaly’sinden aşağı kalmaz” der. Halit Ziya Uşaklıgil’e göre ise; o, ne Francesco Petrerca gibi aşk ile sarhoş, ne de ,Alfred de Musset gibi üzüntü ve ayrılık acısıyla mutsuz bir şair değildir. O, kadını ve aşkı anlatırken, tellerinden çıkarılabilecek sanat ezgileriyle ilgilidir, bu sanatsal davranışlarının altında kalbinin asıl duyguları ortaya çıkar. O, bir aşık değil, yalnızca bir sanatçıdır.

Sofya ve Bükreş: (Avrupa Mektupları’ndan)

(Bu paragrafta Cenap, Plevne’de binbaşı babasının şehit olduğu bölgededir)

Sabaha karşı Plevne civarından geçiyorduk. Alaca karanlıkta pencereyi açtım. Plevne ovasını görmek, arz üzerinde hakir bir mezarı bile kalmayan zavallı babamın ruh-u menfa-nişinini (sürgünde kalan ruhunu) biraz teneffüs etmek istiyordum. (...)

Şimdi ufk-u şarki kızarıyor, kızarıyordu. Türk bayrağı gibi al, kan gibi al olmuştu, bir ruh-ı şehit için bu ufk-ı sabah ne güzel kefendi: “Baba, seni bu ağustos ayının son seherinde Plevne ufkunun bu geniş kanlı mendili içinde kokladım.”(...)

Almanya: Oh, Almanya...Bu dört şubeli bir dairedir. Mektep, kışla, banka ve fabrika. Bu dört şube birbirine açılır ve birbiri için çalışır, mecmuunun (hepsinin) müdürü fendir.

Bu azim memleket iki kaide-i meine (başlıca iki taban) üzerinde duruyor: Galebe-i askeriye, galebe-i iktisadiye. (askeri başarı, ekonomik başarı) Almanya bir kıtaya tüfeklerini ötekine denklerini diyor. Sanayi ile fethettiği yerler, eslihasıyla (silahlarıyla) zaptetmediği ticaretgahlardan ne daha az vasi (geniş), ne de daha az kıymettardır. Harb toplarının gürleyerek girdiği kıt'aya kumaş topları sessizce dahil olur.

Nesr-i Harb, Nesr-i Sulh'ta denemeleri makaleleri, söyleşileri yer alır.

Fikret'in Vefatı:

Fikret'in vefatıyla biz büyük bir şair, büyük bir sanatkar, bhusus büyük bir Türk kaybettik. Şair Fikret'le bir bütün Türkiye iftihar edebilir, fakat insan fikri bütün insaniyetin medar-ı mübahatı (övünme nedeni) olsa gerekir. (...)

Onun alem-i hulyasında Bosfor'un sularına mümasil (benzeyen) bir Türkiye vardır. Fikret, parlak ve siyah gözleriyle daima muzdarip ve daima müttehir, (gecikmiş) her tarafta o kusursuz ve çamursuz aşırı memleketini arardı. Bütün hayatı, şiir ve sanatı bir iştiağ (özlem) ve hicran (ayrılık acısı) içinde yanıyordu. (...)

O şahikada (tepede) zavallı Fikret dünkü saikayı (yıldırımı) bekliyormuş. Bedbaht şair bir seneye yakın bir zamandan beri hastaydı. Yatağında az çok endişeli bir nazarla şahika-yı hayatın (yaşamın tepesinin) inişini ve yokuşunu aylarca takibetti. Fikret o yokuştan tırmanarak çıkmıştı. Ve eyvah, o inişten nasıl yuvarlanıyordu.

Fikret bizim muasırımızdı (çağdaşımızdı), fakat hiç şüphe yok ki, asrımızın (yüzyılımızın) adamı değildi. Başlı başına bir asır (yüzyıl) adamıydı. Eyvah, bu asr-ı ademiyet (insanlık yüzyılı) elli sene olsun yaşamadı. (Fikret 48 yaşında ölmüştür, 1867-1915)

(Nesr-i Harb, Nesr-i Sulh'tan)

Tiryaki Sözleri'nden birkaç örnek:

Allah'tan her şeyi isteyebilirsiniz, yalnız para isteme, çünkü Allah para sevmez ve sevmediği için ancak sevmediklerinden bazılarına verir. Düşün! Hiç Allah'ın sevebileceği adamları paralı gördün mü?

Köpeğe gem vurma, kendini at sanır.

Güç olan kahramanca ölmek değil, kahramanca yaşamaktır.

Yüksek yerlerde hem yılan, hem de kuşa tesadüf edebilirsiniz. Fakat biri sürünerek, öteki uçarak gelmiştir.

Yazıları ile okurlarını yükseltmeyen yazar, ancak bir katiptir.

Yerinde sayanlar, yürüyenlerden daha çok ayak patırtısı yaparlar.

Okul arkadaşları tesbih taneleri gibidir. Tahsil biter iplik kopar, her biri bir tarafa dağılır.

Karga adını değiştirse bile sesinden tanınır.

Menfaat, sandalyeye benzer, başında taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan seni yükseltir.

İstibdat her tembel milletin kürek cezasıdır.

Ne bütün varını yiyip ölmüş vardır, ne her fikrini söyleyip susmuş vardır.

Dini yaşatan ölümdür, ölüme çare bulunmadıkça din devam eder.

Sonuç olarak eğer zamanında Kuva-yı Milliye'ye karşı olmasını gözardı edersek, Cenap Şahabettin, Servet-i Fünun'un Tevfik Fikret'le birlikte vazgeçilmez unsuru ve kurucusudur. Edebiyat-ı Cedide onsuz düşünülemez. Onun şiirleri ve düzyazıları, eğer yabancı sözcükleri ve tamlamaları çözersek, bir orkestranın vereceği zevk ve coşkuyu verir.

YAPITLARI:

Tamat (Farsça, saçma sapan şeyler) 1887' de yayınlanmış gençlik şiirleridir.

Servet-i Fünun ve diğer dergilerde yayınlanmış, kitaplaşmamış yüzlerce şiir ve makale. Yaşadığı yıllar, şiirlerini Evrak-ı Leyal adı altında kitaplaştırmak istemesine karşın başaramamıştır. Yaşamı, şiirleri ve diğer yapıtları 1934'te Saadettin Nüzhet Ergun, 1940'ta Murat Uraz, 1953'te Hikmet Dizdaroğlu, 1984 yılında M. Kaplan, N. Binici, A. Uçman ve B. Emil'in oluşturduğu bir kurul tarafından kitap halinde yayınlanmıştır

Hac Yolunda: Gezi izlenimleri 1909, 1925.

Avrupa Mektupları: Gezi notları ve söyleşiler.

Afak-ı Irak: Gezi anıları.

Evrak-ı Eyyam: (Günlerin Yaprakları) Makaleler 1915

Nesr-i Harb, Nesr-i Sulh ve Tiryaki Sözleri: Makaleler, özdeyişler, eleştiriler 1918

Yalan: 1911'de yazılıp 1913'te oynandı. 31 Mart olayını konu eden oyun, yayınlanmadı.

Körebe: Görücü usulü evlenme konusunu işleyen oyun 1917

Merdut (Kovulmuş) Aile, Küçük Beyler veya Derse Devam: Hüseyin Suat Yalçın ile birlikte yazılan bu iki oyun sonradan Züppeler adıyla operet haline getirilmiştir.

Divan-ı Kadı Burhanettin Önsözü ve açıklaması: Kadı Burhanettin'in şiirlerinden Goldfeld tarafından hazırlanan seçmeler kitabının önsözü. 1922.

William Shakespeare: İnceleme, 1931

Sağlıklı ve Uzun Yaşam İçin

Zeytin Yağı mucizesine Hekimce Yaklaşım

Prof. Dr. Yıldız Tümerdem

İnsan sağlığında ve beslenmesinde çok önemli hatta mucizevî yeri olan **zeytinyağı** üretiminde Türkiye, dünyada **dördüncü** sıradadır. Zeytin üretiminde de **ikinci** sıradadır... Zeytin ülkesi olan Anadolu'muzun insanı, yazık ki tüketimde sınıfta kalmıştır... Yıllık / Kişi başına zeytin yağ tüketimi yalnızca **1 kilogram**dır... **Yunanistan**'da bu değer; kişi başına / **20kg**, **İtalya**'da, **İspanya** ve **Tunus**'da **10 kg.dır**... Şişmanlık(**Obezite**) denilen yüzyılın felaket rüzgârını; **fast-food** ve **patates kızartmaları**, **cips** ve **margarinlerle** dünyaya yayan Amerika(**ABD**)da bu değer kişi başına **450gram** olması da şaşırtıcı değildir...

Zeytinyağı; tekli doymamış yağ asidi içermektedir. Genelde, kanımızdaki **Kolesterol**, **Lipit** ve de **Trigliserit** değerlerini yükseltmez... **Kötü(LDL)** ve çok kötü(**VLDL**) huylu kolesterol değerlerini düşürür. Halkımızın “Helal Kolesterol “olarak adlandırdığı, İyi huylu(**HDL**) kolesterol değerini de yükseltir. Zeytinyağı vücudumuzdaki ana damarlarımızda ve kılcal damarlarımızda tıkanmayı ve de kireçlenmeyi önlemektedir... Kandaki **kolesterol** ve **lipit** parçacıklarının ve taneciklerinin oluşmasının önüne geçer. Kan Yoğunluğu (**viskozitesi**)artışı görülmez... Böylece, vücuttaki kan dolaşımının bozukluğundan kaynaklanan başta Kalp ve Damar hastalıkları olmak üzere, çok sayıda hastalık ve bozukluk bir anlamda önlenmiş olacaktır... **Hipertansiyon**, **Akciğer yetmezliği**, **Mide**, **Bağırsak**, **Pankreas**, **Karaciğer**, **hastalıkları**, **Nörolojik hastalıklar** ve **Fizik tedavi vb. hastalıklarının görülme riski de azalacaktır**...

Vücudumuzun sağlığı için ana öğelerimiz arasında vitamin ve mineraller, bağışıklık sistemimizi güçlendirerek, vücut direncinin dengesini sağlarlar. Bizi dış etkenlere karşı korurlar. Hücrelerimizin yapı taşı olan DNA'ların kansere yol açabilecek değişimini önlerler. Bir diğer deyişle Antioksidan etkiye sahiptirler... Vitamin ve Mineraller çoğunlukla çiğ tüketilen taze sebze, meyve ve salatalarda bulunur. Yiyeceklerle vücuda alınan en önemli vitaminlerden A,D,E,K vitaminleri yağda erirler... Bu vitaminlerin bağırsaktan emilebilmesi ve kan dolaşımına katılabilmesi için yağlara, özellikle de Sıkma ve Sızma zeytinyağına gereksinim vardır... Zeytinyağı, safra taşları oluşumunu da önlemektedir... Zeytinyağı anne sütü gibi değerlidir... Büyüme ve Gelişme evresindeki çocuklarımız ve gençlerimiz için çok değerli bir besin maddesidir... Sıkma ve Sızma Zeytinyağını kızartmalarda kullanmak sakıncalıdır... Kızartma sırasında, dumanlanma noktası düşük olduğundan, soluğumuzu zorlayan duman ve pis bir kokuya neden olmaktadır... Bunun yanı sıra, kızartma sırasında besin öğeleri içinde bulunan sağlığa zararlı kimyasal maddeler de ortaya çıkmaktadır. Bu maddelerin başında **Akrilamitler** gelmektedir... Özellikle de; **Cips** ve **patates kızartmalarında** çok miktarda oluşarak kansere neden olduğu bilimsel olarak da kanıtlanmıştır... Günümüzde rafine edilerek üretilen, dumanlanma noktası yüksek olan zeytinyağları kızartmalarda, aşırıya kaçmadan kullanılmalıdır...

Sonuç olarak; Ortalama ömrü **50- 80** yıl olan, Anadolu'muzun verimli topraklarının vazgeçilmezi olan kutsal zeytin ağaçlarımızın ürünü olan zeytinlerimiz ve onlardan elde edilen zeytinyağı, sağlıklı ve uzun yaşamın ana öğelerinden biridir. Kutsal zeytin ağacı gibi uzun / sağlıklı / mutlu bir yaşam diliyorum, tüm insanlarla hekimce...

“YÜZYILLIK UMUT”LA YAŞAMAK (*)

Hasan Akarsu

Prof. Dr. Nermin Abadan Unat 1921 Viyana doğumludur. “Kum Saatini İzlerken” adlı anıları 1996’da yayımlanır. O günden bugüne önemli değişikliklerin yaşandığını belirten yazar, anılarını yeniden düzenleme gereğini duyarak, eklemelerle, bu kez “Yüzyıllık Umut” olarak yayına hazırlar. Bugün eğitim sistemimizin gençleri inançlarına göre yetiştirdiğini anımsatarak yazmanın önemini vurgularken “yitirilen zamanı arayış yolculuğuna çıktığını” söyler. Altı yaşında ayrıldığı Viyana’ya 26 yıl sonra gider. Büyükbabası Saraybosna’dan İzmir’e göç edince öğrenimini İzmir’de ve İstanbul’da sürdürür. Düzensiz bir ailesi olduğunu, annesinin kumar oynadığını, babasının Atatürk’le tanıştığını ve 1931’de öldüğünü anlatır. Üvey ablası Martha’dan destek görür. İzmir’de amcasının yanında kalır. 1940’ta İÜ’ye kayıt olur. İlerki yıllarda SBF’de Siyasal Davranış Kürsüsü’nü kurar. Cumhuriyet’in yüksek öğrenim gören ilk kadınlarından. Hukuk okurken Yavuz Abadan’la iyi anlaşır ve 1946’da evlenirler. Geniş bir çevreleri olur. 2. Dünya Savaşı yıllarında gelişmeleri ilgiyle izlerler.

Yazar, eşi Yavuz’un yaşamöyküsünü de ayrıntılarıyla anlatır. Yaşadığı yılların siyasal olaylarına tanıklık ederken çevresindeki ünlü kişilerin ilişkilerini de yansıtır. SBF itibarı yüksek bir okuldur. Türkiye’nin dış ilişkilerini ilgiyle izlerken üniversitelerin özerklik savaşına katkıda bulunur. 1961 Anayasası’nın yapılış sürecinde yaşananlara tanıklık eder. Yassıada Mahkemelerini, o sırada yaşananları tanıklıklarıyla anlatır. 12 Mart, 12 Eylül darbelerini de yaşadığı için darbelerin olumsuz etkilerine değinir. Üniversitelerdeki sağ-sol çatışmalarının içyüzünü yansıtır. 1966’da Polonya’ya gittiğinde Lubin yakınındaki Majdanek Yahudi kampında yapılanları yakından görür. CHP’de çalışırlar, Ulus gazetesinde yazılar yazar vb. 1967’de eşi Yavuz, kanserden ölür. 1970’te Basın Yayın Yüksek Okulu’na müdür olur. 31 Ocak 1972’de Prof. Dr. İlhan Unat’la ikinci evliliğini yapar.

Barış, sevgi, evrensellik...

Nermin Abadan Unat, dinsel değerlerin kadınlar üzerindeki etkilerini inceler. Dinsel buyrukların kamusal alana girmemesini savunur. Üniversitedeki kısımlara tanık olur, YÖK’teki olumsuzlukları yansıtır. AKP döneminde kadın hareketlerini çoğalmasını değerlendirirken parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçişi eleştirir. Yüzyılda Türkiye’deki ve dünyadaki gelişmeleri irdelerken unutamadıklarını, babasız büyüdüğünü, anne sevgisini bilmediğini belirtir ve yardım gördüğü arkadaşlarını, iz bırakan yaşantılarını, toplumu etkileyen kadınları tanıtır. Türkiye’de Behice Boran, Türkan Saylan, Canan Arın vb. yurt dışında Eleanor Roosevelt, MenieGregore vb. Yazara göre aşk, sevgi ve arkadaşlık önemlidir. Barışı, laikliği, evrenselliği, demokrasiyi savunurken onun evrensel değerlere büyük katkıda bulunduğuna tanık oluruz. “Yüzyıllık Umut” Cumhuriyet yönetiminin de tanıklığıdır.

(*) Yüzyıllık Umut-Nermin Abadan Unat, Anı, Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Basım, Kasım 2021, 343 s.

EMEKSİZ KAZANÇ**HİKMET KURTER**

-Beyefendi sakın yanlış anlayıp da beni bir dilenci sanmayın. Ben yalnızca Bakırköy'deki evine gitmek için yol parasına gereksinimi olan bir kişiyim. Sizden mümkünse yedi lira rica ediyorum. Bu parayı isterken öyle zorlanıyor, öyle sıkılıyor, öyle eziliyorum ki...

Muvakkithane Caddesinden iskeleye doğru yürürken kulağıma çalınan bu sözlerle dikkat kesilince gene o adamı gördüm. Birkaç ay önce “Barış Manço Kültür Merkezi”nin önünde yanıma yanaşarak Bakırköy’e gitmek için benden yedi lira rica eden zayıf, kuru, at suratlı, iyi giyimli, orta yaşlı o adamı. İsteğini yerine getirip getirmeme konusunda geçirdiğim kısa bir duraksamanın ardından cebimden bir on lira çıkarıp avcuna toka etmiştim.

Bana döktüğü dillerin benzerini şimdi başka bir adama, kene gibi yapıştığı yeni avına tekrarlayıp duruyordu. Hemen peşlerine takıldım. İskeleye kadar onları arkalarından izledim.

At suratlı adamın yeni avı pek çetin ceviz çıktı. Kendisine söylenenlere kulak asmayarak uzaklaşıp gitti.

Aylardan beri bir türlü Kadıköy’den Bakırköy’e gidemeyen iyi giyimli, orta yaşlı bu adamı artık göz hapsine almıştım.

Şimdi iskelenin çevresindeki bankamatik kulübelerinin birinden para çeker gibi yapıyor, yanı başındaki bankamatikte işlem yapan başka bir adamın

(42)

dikkatini çekmeye çalışıyordu. Sonunda nasıl olduysa adamla konuşmayı başardı; sohbete koyuldular. Ellerini kollarını sallayarak sanki dünyanın en önemli sorunlarını tartışıyormuş gibi uzun uzun söyleştikten sonra bankamatikte işlem yapan adam, yol parası dilencisine zırnık koklatmadan kulübeden ayrıldı; yürümeye başladı. Tam önüme geldiğinde,

-Affedersiniz, diye seslendim, demin konuştuğunuz o adam, Bakırköy'e gitmek için sizden yol parası falan mı istedi?

Anlamalı anlamalı başını sallayarak,

-Evet, dedi, sözde kartıyla bankamatikten para çekememiş de yol parasını acaba ben verebilir miymişim gibisinden bir şeyler söyledi. Beni enayi dümbeleği sandı galiba. Dümencinin teki olduğunu hemen anladım. Ben kaçın kurasıyım, kül yutar mıyım hiç?.. Ama bir kere yuttum, kandırıldım, aldatıldım. Nasıl mı? Anlatayım isterseniz... Esnafız biz. Keşan'da araba bakım, onarım, boya işleri yaparız. Hurda haline gelmiş bir otomobil, yepyeni kız gibi çıkar atölyemizden. Bir gün üstü başı yırtık pırtık, yüzünde derin bir yara izi taşıyan, kara bir adam işyerimize geldi. "Ağabey" dedi, "ben az ilerideki şu fabrikada çalışıyordum. Patronla aramızda küçük bir tartışma çıktı. Doğuluyum, Kürdüm diye beni işten attı. İstanbul'a döneceğim, ama param yok. Bana bir yol parası verir misin?" Esnaflar arasında Hızır inancı vardır. Kapımıza geleni, "Belki Hızır'dır, deneniyor olabiliriz" düşüncesiyle boş çevirmeyiz. Dedemden, babamdan gördüğüm gibi "Başımın gözümün sadakası olsun" deyip veririm.

(43)

0Esnaf geleneğinde, “Veren elin alan elden daha üstün” olduğuna inanıldığı için de veririm. Neyse sözü uzatmayayım, karşımdaki esmer tenli adama, “Bak Doğulu kardeşim” dedim. “Buradan İstanbul’a otobüs on beş liraya gidiyor. Yolda bir şeyler yiyip içmek için de on beş lira harcayacağını varsayalım. Etti mi sana otuz lira. Dünya hali, ne olur ne olmaz, yirmi lira da yanında bulunsun diyelim. Şimdi ne etti?.. Elli etti, değil mi? Al işte sana elli lira.” Yüzü yaralı adam yapmacık bir gülüşle, “Ağabey” dedi, “istersen düz hesap yüz lira ver, sayende üç beş gün geçirmiş olurum.”. “Böyle bir şey söylersen, vereceğim elli liradan da olursun, ona göre.”. “Çok haklısın ağabey, bir an boş bulundum da öyle söyledim. Kusura bakma.” Kara suratlı adam benden elli lirayı alır almaz ortadan kayboluverdi... Akşamüstü ticaretle uğraşan bir arkadaşım ile yemek yemek için şehir kulübünde buluştuk. İşadamı arkadaşım, “Bu defa yemekler senden, tamam mı?” dedi. “Neden diye soracak olursan, bugün yeterince iyilik yaptım da ondan.”. “Ya, demek öyle.” dedim, “Peki yaptığın iyiliği bir de ben öğrenebilir miyim?”. “Buradaki fabrikaların birinden işten atılan bir adama acıdım. Eline beş yüz lira tutuşturup İstanbul’a yolladım.”. “Yardım ettiğin şu adam, yüzü jilet yaralı, eski püskü giysili, kara suratlı biri olmasın sakın?”. “Ta kendisi. Nereden bildin?”. Olan biteni en ince ayrıntısına kadar anlattım arkadaşıma. Sonradan öğrendik ki, esmer tenli adam Keşan’da aynı yöntemle birkaç para pul sahibini daha çarpmış... Aradan uzunca bir zaman geçti. Arkadaşlarla eğlenmek için bir gece vakti Beyoğlu’na çıkmıştık. Arka

(44)

sokaklardan birinde art arda iki Mercedes durdu, kapıları açıldı. Öndeki Mercedes'ten takım elbiseli, dört bıçkın indi. Arkadaki Mercedes'in sol kapısından şatafatlı giysisiyle bir dünya güzeli, öteki kapıdan da ilk anda yüzünü göremediğim bir adam dışarı çıktı. Ama beş, on saniye sonra arabadan inen adamın, "İşten atıldım. İstanbul'a gitmeye param yok." diye beni dolandıran adam olduğunu anlayınca gözlerime inanamadım. Yanımdaki arkadaşlarıma, "Bu herif var ya," dedim, "aylar önce beni kandırarak elli liramı alan işte bu herif. Şimdi yakasına yapışıp benden aldığı parayı geri isteyeceğim.". Arkadaşlarım, "Delirdin mi sen?" diye beni engellemeye kalktılar. "Çevresindeki ipi kırıklar pestilini çıkarırlar senin. Vazgeç bu sevdadan...". Yanımda o hanım evlatları değil de yürekli, bileği kuvvetli, birkaç arkadaşım olsaydı, daldık o it kopuklara, günlerini gösterirdik. Ama onlara tek başıma çatacak olursam, adamakıllı benzetirler, sucuğumu çıkarırlar benim diye aklımdan geçirirken ötekiler yan sokağa girip çoktan gözden kaybolmuşlardı bile. Yüzü yaralı o adama Hızır'dır diye sadaka vermiştim. Meğer Hızır değil, hınzırmış. Başkalarının sırtından geçinen asalağın, parazitin biriymiş. Yaptığı da üçkâğıtçılık, sahtekârlık, dolandırıcılık... Ne dersiniz deyin. Arkadaş neden aldatıyorsun insanları? Adam gibi çalışıp kazansana sen de... Alın terine saygısı yok böylelerinin. Geçinmek için doğru dürüst çalışmayı değil, insanları kandırmayı seçmişler. Oh, ne güzel! Kolay para, emeksiz kazanç... Kayıt yok, vergi yok... Tadından yenmiyor doğrusu...

Keşanlı esnaf böyle söylene söylene yanımdan uzaklaşırken ben de yeniden iyi giyimli, orta yaşlı yol parası dilencisinin ardına düşmek için yönümü iskeleye çevirdim.

Yakılan bir sigaranın dumanı ve çakmak sesiyle uyandım. İlk bir şaşırdım. Neredeydim, hangi ara uyumuştum, dün gece neler olmuştu? İçinde bulunduğum durum biraz karmaşıktı. Nasıl duygularla uyandığım, şu an karşımda oturan, ben, biz. Karşımda oturan bana artık yabancı bir insandı. Tanımıyordum. 2 sene boyunca tanımaya çalıştığım insan birkaç günde yabancı kalmıştı bana. Tanımadığım birine bürünmüştü.

Tam karşısındaki kanepede hala uyuduğumu sanıyordu ta ki gözleri benimkilerine kenetleninceye kadar. Birkaç dakika baktı. Yüzümün her bir tarafına gözünü dikip sanki aklının bir köşesine kazımak istiyordu. Bu bakışı biliyordum. Elveda bakışıydı. Tam karşımda o sürekli oturduğu sandalyesindeydi. Siyah pantolonu ve en sevdiğim kazağı vardı üzerinde. Sağ ayağı sol ayağının üzerinde oturuyordu. Ağzında sigarası vardı. Pek içmezdi aslında. Çok üzüldüğünde yakardı. Pek ağlayamazdı. Sürekli “Bazen ağlamak istiyorum ama olmuyor derdi. Vücudumun ağlamaya bağışıklığı varmış gibi. “Bunu ilk duyduğum zamanlar biraz gözlemleyip fark etmiştim. Ağlayamadığı zaman o dumanı içine çekme isteği duyardı. Şimdiki gibi. Bu sessizlik beni yutacak gibi hissettim. Konuşmaya başladım:

- Bu kadar üzüyorsa gitmek zorunda değilsin.
- Bu kadar korkutuyorsa gitmek zorundayım.

Korku... Onu ne den bu denli korkuya düşürmüştüm , hiçbir şey yapmamıştım ki onu korkutacak. Oysa son yaşananlar... Birbirimizi bulduğumuz o 2 yıl acısıyla tatlısıyla geçmişti geçmesine de, son 6 ay ıstıraptı ikimiz için. Aslında bütün bu felaketler bir kaza sonucu meydana gelmişti. 6 ay önce o bir araba kazası geçirmişti. Ciddi bir şey olmamıştı ona. Ufak tefek sıyrıklarla atlatmıştı. Zaten çok büyük bir kaza da değildi ancak ben aynı ben değildim. O sırada yanında değildim. Onu kaybetme korkusuyla yaşadım o kazadan sonra. Sürekli arıyor, her dakika konum paylaşmasını istiyordum. Sürekli yanında oluyordum, kişisel alan bırakmıyordum. Kontrol takıntılısı bir insana dönmüştüm. Oysaki böyle bir insan değildim. Benim böyle davranmam sonucu her türlü yola başvurdum.

Doktorlar, terapiler... Fayda etmedi. Aslında düzenli gittiğim de pek söylenemezdi. Kimseye anlatamadım onu kaybetme korkumu. Çünkü sadece duyuyorlardı, anlamıyorlardı. İşin bu kadar uzama ve beni bu denli rahatsız etme sebebi normal bir şekilde ölümün her an gelebilecek olması, hepimizin başına da gelir korkusu gibi değildi. Çözemediğim bir dehşetti. Kendime diyordum “İnsanız, başımıza ölüm her an gelebilir. Doğanın dengesi, devam edebilmek için gerekli.” Bunu onunla olduğum her zaman derdim. Bu kadar dehşete düşmezdim, düşünerek zehretmezdim yaşadığımız o anları. Kazadan sonra ise bütün bu düşünceler anlamsız gelmişti. Bencilleşmişim, delicesine bir kontrol etme isteği ile dolmuştum. İşin daha da garip tarafı ilk defa böyle bir şey yaşıyordum. Son zamanlarda bir doktora gitmişim. İlk kez öteki doktorların ve terapistlerin söylediğinin dışında bir şey demişti. Ötekiler travma diye geçiştirmiş, ilaç ve terapiye hapsedmişlerdi. Reddettim doğal olarak, içten içe bunun doğru olmadığını biliyordum. O son gittiğim doktor ise bana şunu demişti:

-
- Siz bir bağımlısiniz. Bağımlı bir ilişki içindesiniz ve bağımlı taraf olan da siz gibi duruyorsunuz. Bu daha önce fark edilmeyebilir, çok mutlu bir şekilde başlar ancak zamanla bu şekle bürünür. Bir tetikleyici ile de gözükmeye başlaması etkili olabilir. O kaza da bunlardan biri. Bu iki taraf için de yıpratıcı bir süreç olmakla birlikte bireysel olarak kendinizde de ileride daha ciddi sorunlara neden olabilir.

Bunları duymak ilk başta müthiş bir şaşkınlık vermişti. Sonrasında ise yoğun bir inkâr süreci yaşamıştım. Ona olan duygularımın, kendi hislerimi bağımlılığa vurmaları kadar büyük bir saçmalık olamazdı. Bu kadar basit olamazdı, olmamalıydı. İlaç verdiler o dönem bana. Kullanmayı doğal olarak reddettim. Hem kabul etmiyor hem de konduramıyordum. Önceki doktorların dediği gibi travma diyerek kaçıyordum belki de. Onun tepkisi ise büyük oldu. Güya benim iyiliğim için bir şeyler yapması gerekiyordu. İlk zamanlar ilaç kullanmam konusunda ikna etmek için çabaladı. Ona neler anlatsam da başarılı olamadım. O çok iyi bir insandı. Benim ona olan tutumumu kendi yararına kullanabilirdi. Kullanmadı. Tam tersi o kadar didindi ki baktı olmuyorum, inadım inat o gitmeye karar verdi. İlk zamanlar sırf beni ikna etmek üzerine blöf yapıyor O

sanmıştım. Sonrasında son zamanlar artan aksiliği, benden uzaklaşması, bana güvenmemesi blöf yapmadığına ve kararlı olduğuna inandırdı. Ki gidecekti zaten. O yüzden tam karşımda oturuyordu; o an ağlamıyordu. Ben de ona gözlerimi dikmiştim, çıt çıkarmadan, nefes alıp verme sesimi bile en az düzeyde tutuyordum. Artık “Gitme!” diyemiyordum. Yorulmuştum. Tek umudum geri dönmesindeydi. Belki aylar belki de yıllar sonra. Gözleri buğulanacak gibi oldu. Tam konuşacakken elini “dur” şeklinde tuttu. Oturduğum yere sindim. Yavaşça kalktı. Kapıya doğru yürüdü. Eğilip gri tonlarındaki çantasını eline aldı. Son kez arkasını dönüp bana “Elveda!” dedi.

Dış kapının kolunun aşağı eğilme, kapının gıcırdama, ayakkabı çekeceğini yerinden alma ve yerine koyma, kapının gıcirtısına eşlik eden yavaş bir o kadar da sertçe kapanma sesi sonsuz saniyelerde gerçekleşmiş gibi gelse de çok kısa bir andı. Çok kısa ama sürekli yineleyen bir andı. İlk zamanlar çıkartamazdım usumdan, şimdiyse arada geliyor. Geçti mi bilmiyorum. Ne kadar geçmek denirse o kadar geçti. Onun geçtiği yollardan geçerken arabasıyla ikimizin geçtiği anılar kalıyor. Onun eski evinin yakınlarından geçerken ilk ona gittiğim zamanlar geliyor. Dışarıda tesadüfen ona benzettiğim birini görünce onu ilk ne zaman fark ettim diye düşünüyorum. Havaalanında ne zaman onun çantası ile aynı renk bir çanta görsem gittiği gün hafif olan çantayı taşıırken elini nasıl sımsıkı tuttuğunu anımsıyorum. Ne zaman açmadığım ya da kapamadığım bir kapı sesi duysam gidişi aklımdan çıkmıyor. Ne zaman bir şeyler karalasam kendimi sayfalara onu anlatırken buluyorum. Uzun süre geçti. Evde tek olduğum bir gündü. Telefonumdaki oynatma listesinden karıştıra bastım. Eskiden bizim olan şarkı çaldı. Değiştirmedim. Birkaç saniye durdum. Önümde kalem kâğıt vardı.Yazmaya başladım. Aniden, ne yazdığımın ayırında olmadan yazdım. Ne yazdığımın ya da ne kadar yazdığımın, güzel olup olmamasının, bir anlam uyandırıp uyandırmaması tartışmasına gerek yoktu.

Rahatlayana dek yazdım. Bir de şiir sıkıştırmışım araya. Bir bakayım dedim ne yazmışım. Bir kere sessiz bir kere de sesli okudum. Müzik hala çalıyordu. Yeniden oynatta kalmış. Ayarı değiştirmedim. Karaladığım defteri masa üzerinde bıraktım. Yalnız bıraktım şu sözleri:

**Bulunduğun şehirlerde rast gelsek ya senle,
Göz göze dursak,
Zamanı durdursak.**

Bir balıkçı teknesine otursak,
Ben balık sevmem yine de karşılıklı dursak.
Dudaklarını bir rakı bardağından kiskansam,
Öpsem,
Sarhoşluğunda adımın senden duysam,
İsmim bana daha anlamlı gelse.
Sen bana baksan,
Ben sana baksam,
Herkes seni sevdiğimden utansa,
Bir sen, bir ben kalsak.
Tam tepemizde bir dolunay belirse,
Üstümüzden birkaç yıldız kaysa,
Sen bir dilek tutsan,
Aklından beni geçirsen,
Ben bir dilek tutsam,
Aklımdan seni geçirsem.
Bir rüzgâr esse,
Yanıma oturup sarılsan,
Soğuk rüzgarlardan korusan,
Başımı kalbine yaslasam.
Bunlar olsa
Neler olurdu neler bana
Sahi ya!
Olsa,
Neler olurdu neler sana?

GENABLA / GELİNABLA- / YEN GE

Gülşen Şenderin

Gönül ırmağınıza doruklardan süzülüp gelen sevgi suları karışmışsa, inceliklerle sizi çoğaltmışsa

ömrünüz hep umutla- umut olacaktır, gülüşlerin katmer katmer açtığı yaşam bahçelerinde...

Kalbiniz gökkuşağı renklerinde misler döken çiçekli bahar. Umutları, sevinçleri, düşleri, acıları, hüznüleri renklerin görkemleriyle sarıp çevreleyen çiçekli bahar...

Atacan içindeki ürküleri kovamayacağını bilse de saat gece yarısını geçince umutlarını, yıldızların ısıltısına bırakarak uyumayı denedi. Sabahın aydınlığında neler neler bekliyordu insanları, sağlıktan, işyerleri düzeninden, öğrenim coşkularından, geçim savaşımdan... Sabah aydınlığında yaşamın sesiyle gelişecek, olumlu-olumsuz, acı-tatlı ne çok şey yaşanmayı bekliyordu gün akışıyla birlikte...

Hastane koridorunda ilerlerken baş döndüren hastane kokusu yeniden içinin titremesine yetmişti.

Onu bekleyen büyük bir görev vardı, ta Kıbrıs'tan Ankara'ya geliş nedeni; erdemli, özverili, yürek Ululuğu gerektiren, gönüllü olarak umut bekleyen abisinin eşine umut olmaktı. Abisi Semih, umudunu Asla bırakmadan eşi için adeta yırtınırcasına çok yerle iletişim kurarak gerekli tüm belgeleri tamamlayıp son noktaya gelmişti.

Semih, eş olarak üzerine düşen görev ötesi özveriyle, Atacan da Genablasının yaşaması için, yeniden Sağlığına kavuşması için canla başla uğraşı verdiler. Ailecek kol kanat gererek Selda için üç yılı aşkın verilen sağlık savaşımından sonra son noktadaydılar...

O yıl lise son sınıfın yarıyıl tatili başladığında köye gidişinin üçüncü günüydü. Annesi "Atacan hadi Oğlum kalk, bugün davara sen gideceksin, abin askerde, baban da yok köyde ganablan hastalandı, Yine onu doktora götürmem gerekiyor" dedi. Atacan, 'Tamam anne, hazırlanıyorum, merak etme sürü bana teslim, siz dönene kadar otlatır, akşama eksiksiz mandıraya getiririm, gözün arkada kalmasın...'.

dedi. Atacan sürüleri yol boyunca sürerek otlağa götürürken badem ve erik ağaçlarının beyaz çiçekleriyle adeta bahçelerin beyaz duvaklı gelinlik giydiklerini düşündü.

Köyün bahara uyanış sesleri arasında kuş cıvıltılarına karışan kuzu ve oğlak melemeleri bir başka anlamlıydı. Ağaçların yeşil filizleri, sürgünleri yanında ekinlerin epeyce boy atmaları güzeldi, tarlalardaki yemyeşil ekinler umuttu; insan gıdası, hayvan yemi olarak. Bahçe duvarının dibinde nergis çiçekleri katmer katmer açmışlardı. Mandıra yakınındaki annesinin “cibi” (bahçedeki küçük bir bölüm) dediği bölmede yetiştirdiği kokulu sümbüller mor görünümleriyle içine hoşluklar serpti. Selda genablasını çok severdi. Kır çiçeklerini akşama toplayıp ona verse moral olacağını düşündü. Bolca kır nergisi, renk renk anemon çiçekleri, arpa çiçekleri elinde, sürüyle eve dönerken usunda bir tek soru vardı; doktor kontrolünden, tetkiklerden sonra ne teşhis konulacaktı...

Yaz mevsimi başlangıcıydı, Atacan ve ebeveynler büyük bir heyecanla abisine kız istemeye gittiler. Atacan ailesinin üç çocuğundan en küçüğüydü. En büyükleri olan ablası evlenmiş çoluk çocuğa karışmıştı çoktan. Abisi ise Selda isminde bir kıza gönül düşürmüştü. Bir görüşte aşk dedikleri o derin tutkuyla ‘Selda’ derken tutku dünyası güneşlerden öte ışıyordu. Gençliğin alevinde İlk aşk, ilk fırtına, kuvvetli bir tutkuyla yoğunlaşan sevda çekimi. Sevmek sevilme arzusu, damarlardaki kan kor kor dolaşırken taparcasına, ölümüne sevmek. Köydeki bir düğün eğlencesinde karşılaştığı Selda ilgisini çekti, tebessümü, çekiciliği epey derinden etkiledi Semih’i. Selda ailesinin tek kızıydı, uzaktan akrabalıkları olmasına karşın Semih’e karşı boş değildi. Birkaç kez köy otobüsünde görüp tip olarak hoşlanmıştı Semih’ten. Onun da yüreği aşk alevleriyle yanıp tutuştuğundan altı ay nişanlılık devresinden sonra sevdalarını mühürlediler... Güz başlangıcında düğün dernek derken, görkemli bir törenle dünya evine girdiler. Mutluluk perisi onları sevgileriyle baş başa koyup yarınların kucağına bıraktı...

Semih evlenip üç yıl içinde üniversiteyi tamamladıktan sonra askerlik görevini yapmaktaydı. Selda güzelliği, uysallığı yanında aile kültürüyle de artık damat tarafı için genabla olarak çok sevilen, saygı

gören çalışan bir aile kadınıydı. Son altı ay süresince ara ara sağlık sorunları yaşıyor, doktora gitmeyi erteliyordu. Sonunda kayınvalidesi Zahide anne, Selda'yı doktora zorla da olsa götürünce sorunun derin olduğu açığa çıktı. Semih kısa dönem askerlik görevini bitirince doktorun yönlendirmesiyle eşi Selda'yı Ankara'ya götürüp gereken sağlık tetkiklerini yaptırdı. Sonuç olarak tek çaresi ilik nakli idi. Erken zamanda teşhis konması, sonuç için umudun daha yüksek olduğu doğrultusunda idi. Zor bir süreç başlamıştı; kardeşler, anne, baba ve birinci derece kuzen taramaları sonuç vermedi. Atacan üçüncü kuşaktan anne tarafından akraba olduklarını anımsayıp genablası için kan örneği başvurusunda bulundu. Büyük bir mucizeyle doku uyumu tespit edildi. Atacan çok büyük bir heyecanla verici (doner) olduğunu öğrendi. Abisinin eşi, genablası için verici olacağını düşündükçe kaç geceyi uykusuz geçirdi. Gönülden, seve seve abisiyle Ankara'da olacak, güç, sıkıntı verici, aşamalar gerektiren tedavi yolculuğunda gururla, onurla tıbbi ve sağlık ekiplerine inançla, güvenle, sevgi ışığında umut olacaktı. Olmalıydı da organ bağıışı, kan bağıışı, böbrek nakli, ilik nakli konularında halkın bilinçlenmesiyle destek vermesi tıp alanında çok önemli olduğu kadar hastalar için de büyük umut ışığı...

Ameliyathane, nakil heyeti derken büyük bir titizlikle, doktorların büyük özverileriyle Selda Hanım'a ilik nakli yapıldı. Sonrasında büyük heyecan süreci, sonuca tam olarak ulaşmak kaldı. Nakil sonrası tedavi, hasta takibi bir yıla yakın zamana gereksinim vardı. Dört hafta sonra doktorlar sevindirici haberi verdiler, Selda'nın durumu ilik nakli sonrası epey iyi durumdaydı. Son kontrollerden sonra taburcu olacağını, buna karşın sık sık kontrole gelerek tedavisi takip edilecekti. Atacan İstanbul'daki yüksek öğrenimine ara vererek abisiyle Ankara'da hastaneye yakın iki odası ferah, bağımsız bir salonu olan küçük bir daire kiraladılar. Selda hastaneden taburcu olup eve gelince Atacan ve Semih derin bir nefes alırken altı ay-bir yıl kadar sürecin çok titizlikle geçeceğinin bilincindeydiler. İki kardeş Ankara'nın güzel ve tarihi yerlerini görmeye gittiler, Selda Hanım için nöbet bekleme görevini sıraya koyarak. En güzel ve en ilginç gezerek gördükleri yerlerden tartışmasız "Anıtkabir" ziyaretiydi.

Gezdikleri yerleri anlatılarla adeta resimliyorlardı, Selda için. Yasak olmayan yerlerden çekilen resimler Selda için zamanı doldurma açısından hoşluk dolu hazlardı. Anıtkabir gezisi ruhu zenginleştiren çok görkemli, duygusal ve unutulmaz bir anı olarak her iki kardeşte de derin izler bırakacaktı. ‘Aslanlı yol, İstiklal Kulesi, Barış Parkı, Anıt Bloku, Kadın Heykel Gurubu, Erkek Heykel Gurubu, Sanat Galerisi, Mozole ve nice manevi yerler. Atatürk’ü yeniden daha da derinden yaşamaktı yaşatmaktı nesilden nesle bir yerde, bu ulvi gezi...

Selda için de günler sağlık açısından, manevi yönden umutla ve olumlu geçti. Beklenilenden daha kısa bir sürede her şey olumlu sonuçlandı. Hazırlanırken dönüş heyecanını yaşayan Selda, adeta yeniden doğduğunu, gizemli bir doğuşa uyandığını hissetti. Sonunda karabasanla dolu, engebeli zaman geçidini gerilerde bırakmanın iç güveni vardı, gözlerinin ışıltısında. Eşi ve Atacan ile yakınlarına armağan almaya birlikte gittiler, “alışveriş yapmanın hazzı bu kadar güzel miydi, yarabbi!” diye usundan geçirirken kendisi için de bir şeyler alarak şımartmıştı benliğini. On aya yakın bir süreçten sonra Kıbrıs’a dönüş bir başka mutluluk, bir başka sevinçli umuttu. Köye geldiklerinde ailede sevinç gözyaşları dökmeyen yoktu...

Atacan büyük bir heyecanla nişanlısı Sude’yi aileye tanıştırmaya götürüyordu. Beş yıl aradan sonra yükseköğrenimini tamamladı. Üniversitede göreve başladığı üç ay sonra çalışma arkadaşlarından Sude ile büyük bir aşk yaşayıp evlenmeye karar verdiler. İstanbul gibi kalabalık, büyük bir kentten sonra, “Yeşil Kıbrıs” dedikleri Akdeniz’in üçüncü büyük adası olan topraklara gezi yapacaktı Sude. Aslen Sarıyerli olan gelin adayı Sude, Atacan ile Kıbrıs’a uçarken epey heyecanlıydı. Atacan’dan aile kültürünü, yaşanan anılarını bol bol dinlese de derin bir ilgi içerisinde yürek çarpıntılarına engel olamıyordu. Nasıl bir yerdi Kıbrıs, dostlarından Avrupa denginde güzel bir yer olduğunu dinlemişti. Gelin gideceği aile yapısı ile kendi aile yapısı arasında büyük farklar var mıydı? Türlü sorular ilgiyle yanıt bekliyorlardı usunda. Atacan’a gelince yüreği hiç olmadı kadar hızlı çarpıyordu, çünkü kimseye Sude ile olan ilişkisinden bahsetmemiş, Sude’yi aileye tanıştırma durumundan haberdar etmemişti.

İki sevgili birbirlerinin elini tutup kendi duygu dünyalarında gezindi durdu, yolculuk boyunca. Sude daha bir heyecanlıydı, Atacan'a açık vermese de Atacan'ın duygu dünyasını denetleyici bakışları karşısında sadece gülümsedi. Akdeniz sularını aşırıp mavilikleri geride bırakınca uçak, Beşparmak Dağları selamladı tüm yolcuları. Kuzey Kıbrıs'ın en yüksek dağları olarak eski çağlardan beri tarihi, coğrafi gelişmelere tanıklık etmiştir düşüncesi gelir akla görenlerin. Girne Dağları üzerinde Kıbrıs'ta halk arasında bir elde bulunan beşparmağa benzediği için Beşparmak Dağları denilmiştir. Dağlar üzerinde görünen üç kaleden en ilginç olanı ise 'Saint Hilarion Kalesi' olduğunu Atacan'dan öğrendi Sude. Görkemli dağ manzarasının yanında Kıbrıs'ın en büyük Mesarya Ovası'nın bir bölümünü de ilgiyle izledi uçak süzülerek inişe geçerken. Yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlere savunma üssü olan Beş Parmak Dağları'ndaki 'St. Hilarion Kalesi' olmuş. Sude heyecanla, 'ilk gezilecek yer burası olsun' diyerek Atacan'dan onay aldı. Kısa bir sessizliğin ardından Atacan Sude'ye yüzünü kaldırıp iyice bakınca gözlerindeki o gizemli heyecanı yakaladı. Her şeyin yolunda, iyi olduğunu söylese de sonuçta usunda dönen o cümle içini titrettiriyordu; Selda Hanım'dan sonra Sude de ailenin küçük genabla adayıydı."

"Söylentilere göre Walt Disney, animasyon filmi "Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler" adlı çizgi filmi yaratırken Saint Hilarion'un pürüzlü hatlarından ilham aldı. Ve ayrıca söylentilere göre de yüz bir odası varmış ve bu nedendir ki eskiler buraya halk "Yüzbir Evler Kalesi" diyordu. Ercan Havalimanına uçak süzülerek inerken etraftaki doğanın canlılığına tanık oldu Sude. Elinde el bagajı ile uçak merdivenlerini inerken aşırı bir sıcaklık kapladı yüzünü. Öyle ya Kıbrıs iklim olarak sıcaktı, Akdeniz ülkesiydi. Aile için sürpriz olsun diye gelişlerinden kimsenin haberi yoktu. Yoklama işlemleri bitince taksi çağırıp köyün yolunu tuttular. Kıbrıs sıcağında araba ilerlerken Sude etrafını seyre daldı, Atacan ise bir aylık Kıbrıs gezisi için alanda aldığı telefon hattını düzenledi. Köy uçak alanından yarım saat kadar uzaktaydı. Ve mahalleye sapınca taksi, yemyeşil budaklarla asma çardağı gülümsedi onlara. Avlu girişinde 'gancelli' (demir bahçe kapısı) sürgüsünü açıp girerken, babasının şaşkın

bakışları arasında gülümseyen yüzüyle sevinç çığlıkları atarken, annesi Zahide Hanım bir heyecanla fırladı evin avluya açılan kapısından. Zahide Hanım şaşkınlık yaşıyordu gençlerin bu sürprizi karşısında. Atacan önce bagajları avlu kenarındaki kauçuk ağacının gölgesine bıraktı, Gölgedeki masa üzerine el çantasını bırakırken, Sude'ye sandalye veren babası çok heyecanlıydı. Annesi; “Oğlum niye haber vermedin geleceğini, hiçbir hazırlığımız yok! Genç bayana da mahcup olacağız vallahi,” dedi. Sude tanıştırılırken Kıbrıs halkına özgü şive çok hoşuna gitti. Atacan, anne ve babasına Sude'yi tanıştırırken epey heyecanlıydı. Zahide Hanım kumrallığı hariç, Selda'ya benzetti gelin adayını. “Pek de güzelmış kız, güzelliği yanında iç güzelliği de zenginse Atacan'ı mutlu edecektir” diye düşündü. Yüzünde Kıbrıs ikliminin derin çizgileri olan Mustafa Bey'in gözlerinin içi gülüyordu. ‘Atacan beğenip tanıştırmaya getirdiğine göre aileye en yakışan kızı seçmiştir,’ diye içinden geçirdi. Zahide Hanım elindeki kahve tepsisini avludaki masaya bıraktı. Tepside şık kahve fincanları, bardaklarda soğuk su ve küçük ikram çatallarıyla ceviz macunu vardı. Zahide Hanım, ‘Sude kızım, ikram et bakalım, hep birlikte yorgunluk kahvesi içelim’ derken kızın güzelliğini, alımlı yüzünü, yeşil bakışlarını ve şık giyimindeki derinliği gözlemledi.

Akşama aile yemeği için beş yüz metre uzakta bahçe içindeki hanayda (iki katlı ev) oturan Semih'in ve Selda genablanın evinde olacaklardı. Mustafa Bey hazır döner, kebab, salatalar ve mezeler getirecekti. Selda Hanım kapı çalınınca hiçbir şeyden habersiz kapıdaki gelenler arasında, Atacan ve Sude'yi görünce gözlerine inanamayıp, aniden donup şaşakaldı. Bir çığlık kopararak; “Semih, Semih senin haberin var mıydı? Bak bak kimler geldi kimler...” Gelenlerden Semih Bey'in de haberi yoktu, çünkü gençler aileye sürpriz yapmak istemişlerdi. Konukları misafir odasına buyur ederken Semih Bey, Selda Hanım anında üstünü değiştirip salona girerken çok mutluydular. Gençlerin sürprizine karşın onların da bir sürprizi vardı gençlere. Elindeki, Sude'nin getirdiği vişne likörlü çikolatadan (Mon Chery) tam ikramda bulunurken kulaklara dolan o muhteşem bebek ağlayış sesi...” üzerine Selda, “Evet gençler sizin sürprizinize karşın bizim de size çok özel bir sürprizimiz

var,” dedi.

Gözlerde mutluluk ışıltıları, “uğurlu olsun, ömrü derin olsun” sözleri ve kucaklaşmalar. Anneyle birlikte hemen bebek odasına koştu gençler, mavi oda takımlarıyla beşikte yatan ve dün kırklanan ‘ATACAN BEBEK’, ağlamaktan vazgeçip gülücük dağıtıyordu SUDE GENABLASI

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü,
deneme, eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni: Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu:

Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba, Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran

Kapak düzenleme: MUSTAFA DURMUŞ AZİZ (azizdijital@gmail.com)

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini koymayı görev bilir.

Başka bir yerde yayınlanmış yazılar dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez. Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti ödemez.

DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR

.....